

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Spreken. Lezen. Schrijven.

GELEIDELIJKE TAALOEFFENINGEN
voor de lagere Scholen

DOOR

M. J. KOENEN,

Hoofdonderwijzer te 's-Hertogenbosch.

V.

Hoogste Klasse.

's-HERTOGENBOSCH — GEBR. MULLER.
1874.

REGELS, OM VAN BUITEN TE LEEREN.

1.

Mannelijk zijn :

a) naar de *beteekenis* :

1. De namen van *boomen*, als: *eik, palm, els, beuk*.
Linde en **spar** zijn vrouwelijk.
2. De namen der *dagen, maanden* en *jaargetijden*.
Lente is vrouwelijk.
3. De namen van *geldstukken*, als: *cent, gulden, rijksdaalder*.
4. De namen van bewerkte *steenen*, als: *diamant*.

b) naar den *witgang* :

1. De woorden, die op **el, em** of **er** eindigen, als: sleutel, krekel, bodem, snuiter, vlinder.
2. De woorden, die op **lm** of **rm** uitgaan, als: halm, storm.
3. De woorden, die op **ing** en **dom** uitgaan, als: haring, zuring, rijkdom.
4. De woorden, die van werkwoorden zijn afgeleid, als: slag (slaan), loop (loopen), zang (zingen).
5. Alle samengestelde woorden, wier *laatste lid* mannelijk is, als: *bergstroom, rozestruik*.

Vrouwelijk zijn :a) naar de *beteekenis* :

1. De namen van *bloemen* en *vruchten*, als: *lelie*, *roos*, *noot*, *peer*.

Appel, eikel, citroen, meloen zijn *mannelijk*.

2. De namen van *insecten* en *kruipe dieren*, als: *bij*, *wesp*, *adder*.

Worm, kikvorsch, vlinder zijn *mannelijk*.b) naar den *uitgang* :

1. Alle woorden, die op **heid**, **teit** en **ij** uitgaan, als: *wijsheid*, *majesteit*, *bakkerij*.
2. Alle woorden, die eindigen op **ing** en **st** en van werkw. komen, als: *teekening*, *voeding*, *vangst*.
Dienst is *mannelijk*.
3. Alle woorden, die uitgaan op **ie** en **uw**, als: *aardbezie*, *zwaluw*.
4. De meeste woorden, die op **schap**, **gd** of **cht** uitgaan, als: *vriendschap*, *jeugd*, *kracht*.
5. Alle samengestelde woorden, wier *laatste lid* vrouwelijk is, als: *huisdeur*, *waterplant*.

Het Spellen.

1. Men schrijft ééne *a* voor de *u*, als: *flauw*, *gauw*, *herkauwen*.

2. Men schrijft: *Januari, Februari, Juni, Juli, Dinsdag* en *Zaterdag*.
3. Men schrijft achter de *i* nooit eene *j*; dus: *leien, buien, mooie, hooien, verfraaiing*.
4. Men schrijft: *knieën, zeeën, drieën* maar: *tráliën* (*tralie*), *óliën* (*olie*).
5. Men schrijft: *verven, verver, verf, verfpot*.
6. Men schrijft: *ch* voor de *t* in zelfst. n.w. als: *jacht, gehucht, bericht, recht*.
7. Men schrijft: *Kerstmis, Kerstfeest, kerstkrans*.
8. Men schrijft: *samen, samenstellen, samenvatten*, enz. maar: *te zamen inzamelen; verzamelen*.
9. Men schrijft: *boekenkast, brievenbus* maar *berkeboom, kerseboom, rozestruik*.

4.

Hoofdletters.

Men schrijft met eene hoofdletter:

1. Het *eerste* woord van elken zin.
2. Alle eigennamen van *menschen*: *Jan, Karel, Maria, Van Galen, De Ruyter*.
3. De namen der *maanden*, der *dagen* en der *feestdagen*: *Januari, Maandag, Pinksteren*.
4. De namen van *werelddeelen, landen, steden, dorpen, zeeën, rivieren, kanalen* enz. als: *Europa, Nederland, Breda, Veghel, Rijn, Dedemsvaart*, enz.

5. Men schrijve: Den Heere *Van den Brink*.
 „ „ *De Jong*.
6. Men schrijve: *Deventer* koek; *Haarlemmer* olie;
Beiersch bier.
7. Men schrijve: 's-*Hertogenbosch*; 's-*Gravenhage*;
Noord-Brabant; *Nieuw-Zeeland*; de *Zwarte Zee*.

AFDEELING I.

1.

Waarnemen.

Gij kunt *zien*, *hooren*, *voelen*, *ruiken* en *proeven*.

Gij *ziet* het bord, de bank, de kaart en de vele dingen, die rondom u zijn.

Gij *hoort* uwen onderwijzer spreken; de klok slaan; den vogel zingen.

Gij *voelt* pijn, als gij valt; koude in den winter en warmte in den zomer.

Gij *ruikt* den geur der bloemen, van het gebraad enz.

Gij *proeft* den smaak der spijsen en dranken.

Dat zien, hooren, voelen, ruiken en proeven heet *waarnemen*.

2.

Denken.

Gij kunt niet alleen waarnemen; gij kunt ook *denken*. Vele dieren kunnen ook op vijf wijzen waarnemen, maar *denken* kan de mensch alleen.

Het dier *ziet* ook een huis; het *hoort* de muziek; *voelt* ook pijn; *ruikt* ook het gebraad en heeft *smaak* van zijn voedsel.

Maar gij weet dadelijk voor u zelve:

Dat huis is fraai, of niet fraai, enz.

Die muziek is zacht of niet zacht, enz.

Die pijn is hevig of niet hevig, enz.

Die geur is lekker of niet lekker, enz.

Die appel is bitter, is zoet, is wrang, enz.

Gij kunt aan de voorwerpen, die gij waarneemt, eenige hoedanigheid toezeggen of ontzeggen; gij kunt *denken*.

3.

Spreken — Volzin.

Het denken is eene werkzaamheid der ziel, het heeft plaats in de ziel zelve. Wat ge gedacht hebt, is voor ieder een geheim. Ge kunt echter het door u gedachte aan een ander mededeelen en wel door *spreken*, door *schrijven* en door *gebaren*.

Als ge *spreekt*, deelt ge uwe gedachten mede door klanken (spraak-klanken.)

Als ge *schrijft*, deelt ge uwe gedachten mede door middel van letters.

Door *gebaren* kunt ge uwe gedachten niet altijd volledig uitdrukken.

Ge kunt uwe gedachten alzoo bekend maken door *spreektaal*, *schrijftaal* en *gebarentaal*.

Zulk eene verstaanbaar (in woorden) uitgedrukte gedachte heet *volzin* of bij verkorting *zin*.

Zinnen:

De roos is fraai — De klok slaat — IJs is koud — Azijn is zuur — Reseda riekt lekker.

4.

Onderwerp — Gezegde.

Eerst neemt ge waar, dan denkt ge na en vervolgens drukt ge uwe gedachten uit. Men kan ook zeggen: Voor ge spreekt of schrijft, denkt ge na en allereerst hebt ge moeten waarnemen.

Het ding, waarover ge denkt, is het **onderwerp** uwer gedachte en als ge uwe gedachte *uitdrukt*, is dat ding het onderwerp van den zin.

Het onderwerp is dus dat deel van den zin, waarvan iets gezegd wordt of waarover gesproken wordt.

N.B. Het woord *onderwerp* wordt in het spreken veel gebruikt. Bijv.:

Wat was het *onderwerp* van zijn gesprek, van zijne rede?

Wat is het *onderwerp* van den brief?

Datgene, wat van het onderwerp gezegd wordt, heet het gezegde.

Het gezegde kan *bevestigend* of *ontkennend* zijn:

1. De lucht is blauw. Het paard is sterk. Het konijn is tam. De wind huilt. De appel is gevallen.
2. De lucht is niet groen. Het paard is niet zwak. Het konijn is niet groot. De wind huilt niet. De appel is niet geplukt.

De zinnen onder 1. heeten ook wel *bevestigende zinnen*.

De zinnen onder 2. „ „ „ *ontkennende zinnen*.

5.

Ontleden.

Elke zin bevat een *onderwerp* en een *gezegde*.

Deze zijn voor elken zin onmisbaar; ze zijn de samenstellende deelen (factoren) van den zin.

Ge kunt geen onderwerp hebben *zonder* gezegde en evenmin een gezegde zonder onderwerp.

Zegt ge: *goud, hemel, glas*, dan hebt ge slechts namen genoemd; zegt ge: *is geel, is hoog, is doorschijnend*, dan begrijpt u zeker niemand.

Als ge zegt: Goud is geel.

De hemel is hoog.

Glas is doorschijnend.

wordt ge eerst verstaan.

N.B. Soms is het onderwerp niet uitgedrukt bijv: Lees;

Werk; Schrijf. — Dan is het onderwerp toch bekend;

het is de persoon tegen wien men spreekt:

Lees gij — Werk gij — Schrijf gij.

Een volzin, die *enkel* een onderwerp en een gezegde bevat, heet *zuiver enkelvoudige* volzin.

Als ge eene bloem hebt en ge wilt ze goed d. i. door en door kennen, dan moet ge ze van alle kanten, in al hare deelen bezien. Ge gaat dan de deelen of leden der bloem uit elkander leggen en ze één voor één beschouwen en zien hoe ze bij elkaar passen. Zoo leert ge de bloem goed kennen.

Om een' zin goed te verstaan, moet ge op dezelfde wijze te werk gaan; de *leden* van de zin, de samenstellende deelen, moet ge uit elkaar nemen, ge moet den zin *ontleden*.

N.B. Bij *ontleden* moet men denken aan leden (lid).

Ontleden is de leden los, vrijmaken.

Wat is: ontknoopen; ontvouwen; ontplooien?

Ontleding.

Het vuur is warm — Zuiver enkelv. zin.

Het vuur — Onderwerp.

is warm — Gezegde.

Opgave.

Het vuur is warm — Het krijt is wit — Jan schrijft — Ik zal leeren — Ik heb geleerd — De zon schijnt — Lood is week — Wol is zacht — Eene kers is rood — Een paard is sterk — De worm kruipt — Jan is stout geweest.

7.

De Naam. — Het Woord.

Alle dingen hebben een' *naam*. Als wij een' naam hooren, stellen wij ons het ding, dat dien naam draagt, voor. De eigenschappen en hoedanigheden der dingen en ook de werkingen, die zij verrichten, hebben alle een' naam.

Het *benoemen* der dingen brengt veel gemak aan; het zou niet doenlijk zijn, alle dingen, waarover men spreken wil, bijeen te brengen.

N.B. Er zullen wel vele dingen zijn, waarvan gij den naam niet weet. Daarover kunt ge slechts spreken door ze te laten zien of ze te teekenen. Wandelt maar eens in de weide, langs den akker, door het bosch. — Kunt ge alle planten, bloemen en kruiden bij hunnen naam noemen? Den naam van onbekende dingen moet men vragen.

Wat is nu een naam?

Een naam is een woord d. i. een spraakgeluid, gemaakt door de stem — *gesproken* woord. — of wordt door letters voorgesteld en heet dan *geschreven* woord.

Een woord, dat de naam is van een ding of van eene zelfstandigheid heet zelfstandig-naamwoord. (zelfst. n. w.)

N.B. Zelfst. n. w. zijn de namen van enkele dingen of van eene geheele soort van dingen. Bijv.: Leiden — roos. De eerste heeten *eigen* — de tweede *gemeenzelfst.* n.w.

Behalve de dingen, die ge kunt waarnemen, zijn er nog vele andere, die uitsluitend gedacht kunnen worden. Bijv.: *wijsheid, deugd, geluk*, enz.

Hunne namen zijn ook zelfst. n.w,

Opgave.

1. Schrijft eens 25 namen van dingen, die gij kunt *waarnemen*.
2. Ook eens 10 namen van dingen, die ge u slechts kunt *voorstellen*.

Woord-Schikking.

De arend is een vogel.

Het vat is rond.

In deze zinnen staat het onderwerp (onderw.) op de 1ste en het gezegde op de 2de plaats.

N.B. Het woordje *is* noemt men wel eens koppel- of verbindingswoord; omdat men er het *onderwerp* mede aan het *gezegde* bindt.

In de zinnen:

Jan *wordt* mijn vriend — Jan *blijft* mijn vriend — Jan *schijnt* mijn vriend — Jan *lijkt* mijn vriend — Jan *heet* mijn vriend — Jan *is* mijn vriend *geweest* — Jan *zal* mijn vriend *geweest zijn* — wordt *mijn vriend* op verschillende wijze aan *Jan* verbonden.

Deze schikking der leden heet de **rechte woord-schikking**. Zoo spreekt ge in den regel, als gij iets te vertellen hebt. —

Wilt ge vragen, dan zegt ge:

Is de arend een vogel?

Is het vat rond?

Hoe zijn de leden nu geschikt?

Deze woordschikking heet de **vragende woord-schikking**.

Wilt ge doen hooren, dat het op *vogel*, op *rond* d. i. op het *gezegde* aankomt, dan plaatst ge deze woorden vooraan:

Een vogel is de arend.

Rond is het vat.

N.B. Zoo doet ook de koopman, die zulke waren vooraan legt, welke in het oog moeten vallen.

Deze schikking heet: **omgekeerde woordschikking.**

Opgave.

1. *Ontleedt deze zinnen:*

Is de druif gezond? Sterk is de os. De citroen is zuur. Een zangvogel is de nachtegaal. Is de appel eene boomvrucht? Turf is eene brandstof. Een roofvogel is de gier. Smal was de weg. De salade is geel. Is de roos een knop geweest?

2. *Schrijft 15 zinnen, waarin onderwerp en gezegde beide een zelfst.n.w. zijn en schikt de woorden op verschillende wijzen.*

8.

Wat duidt het gezegde van het onderwerp aan?

De arend is *een vogel.*

De leeuw is *een roofdier.*

In deze zinnen duidt het gezegde aan, **wat** het onderwerp is.

De hemel is *hoog.*

Het huis is *nieuw.*

In deze zinnen duidt het gezegde aan, **hoe** het onderwerp is.

In de 6de Les dezer Afd. zeiden we, dat de eigenschappen en hoedanigheden der dingen ook een' naam hebben. *De woorden, die aanduiden hoe de dingen zijn, heeten bijvoegelijke naamwoorden (bijv.n.w.)*

Het gezegde kan alzoo een zelfst.n.w. en ook een bijv.n.w. zijn.

Opgave.

Schrijft 10 zinnen, waarin het gezegde een bijv. n. w. is.

9.

Enkel- en Meervoud.

(Getal)

Het boek is nieuw.

De vogel is vlug.

Het kasteel is oud.

a. Ontleedt deze zinnen.

b. Wat duidt het gezegde van elk onderw. aan?

Er wordt gesproken van één boek, van één vogel, van één kasteel dus in elken zin van één *enkel* ding. De woorden *boek*, *vogel*, *kasteel* zijn daarom *enkelvoudig*.

De boeken zijn nieuw.

De vogels zijn vlug.

De kasteelen zijn oud.

Nu wordt er iets gezegd van *meer* dan een boek, van *meer* dan één vogel, van *meer* dan één kasteel.

De woorden *boeken*, *vogels*, *kasteelen* zijn daarom *meervoudig*. Een meervoudig woord is dus de naam van meer dingen van dezelfde soort.

Opgave.

1. Schrijft 15 zinnen, waarin het onderwerp een meervoudig woord is en het gezegde een bijv. n. w.

Bijv. *Zijn de kersen rijp geweest?*

Overeenkomst.

De arend is een vogel. De arenden *zijn* vogels.

De kers is rood. De kersen *zijn* rood.

De jongen speelt. De jongens *spelen*.

a) Ontleedt deze zinnen.

Wat leeren wij uit deze zinnen ?

1. Als het onderwerp een enkelv. woord is, is het gezegde ook een enkelv. woord.
2. Als het onderwerp een meervoudig woord is, is het gezegde ook een meerv. woord of korter :

Het gezegde komt met het onderwerp overeen in getal.

Opgave.

Schrijft 10 zinnen, waarin het onderwerp een meerv. woord en het gezegde een zelfst. n.w. is.

Bijv. *De zwanen zijn zwemvogels.*

Herhaling.

Antwoordt in duidelijke zinnen.

1. Wanneer neemt gij waar ?
2. Wat doet gij, als gij denkt ?
3. Wat is spreken ? Wat schrijven ?
4. Wat is een volzin ?
5. Wat is een zuiver enkelv. zin ?
6. Welke zijn de factoren van den zin ?
7. Wat is ontleden ?
8. Wat is een woord ?

- 9 Wat is een zelfst. n. w. ?
10. Hoe kunnen de leden van den zin geschikt worden ?
11. Wat zijn bijv. n. w. ?
12. Wat kan het gezegde van het onderwerp aanduiden ?
13. Wat is een enkelv. woord? Wat is een meerv. woord?
14. Hoe is de overeenkomst in getal tusschen onderw. en gez. ?

Toegift.

Ge weet reeds uit het 3e stukje, dat het meervoud van alle woorden niet op dezelfde wijze gevormd wordt. — Voor *ge het meervoud schrijft*, moet ge het eerst *zeggen*, en dan scherp naar de klanken luisteren, die gij uitspreekt.

In den regel voegt men en (n) of s achter het enkelvoud, als: stoelen, banken, ezels, bekers.

- a.) Bij sommige enkelv. woorden voegt men *ers* of *eren* ; als: kinders of kinderen.
- b.) Bij vele wordt de slotletter verdubbeld als hennen, pennen, potten.
- c.) De *f* en de *s* worden verzacht tot *v* en *z* als: duiven, huizen.
- d.) Bij vele woorden verandert de korte klank in een' lange: dagen (dag), spelen (spel), sloten (slot).
- e.) Eenige hebben een onregelmatig meervoud, als: koeien, kleinoodiën, steden, hoeveelheden, schepen enz.

Oefening.

Schrijft het meervoud van deze woorden:

kamer — dienaar — tuinier — provincie — kantoor — kapitein — konijn — forel — lade — behoefte — horloge — dief — prijs — mes — pen — hut — bosch — flesch. stad — kleed — kind — lied — smid — schip — spaan —

hoen — kalf — been — goed — koe — volk — ridder — vloot — majoor — Franschman — kindje — liniaal — studie — slot — professor — doctor — koopman — morel — ambachtsman.

perzik — aardbei — kasteel — Chinees — schako — servies — cadeau — domheid — penseel — troon — bevel — oorlog — slot — spel — glas — dag — pad — rad — rat — huis — kous — doos — kaars — kers — gans — grens — hek — schaap — vuur — vos — landschap — priëel — fabriek —

AFDEELING II.

VERSTANDSOEFENINGEN.

1.

D E T U I N.

Des Winters.

Hoe — staan de boomen! Zij steken de — takken rechtop in — — en schijnen wel —. De pereboom en de —; de kerseboom, de — en — zijn nu — uit elkaar te kennen. Hier en — liggen eenige — bladeren op het gras. Zij — rond bij het — windje. Het gras — als 't ware in den grond; de — groene kleur is —. Nergens in d. . geheel . . tuin (m.) is eenig teeken van leven —. De bloembedden liggen alle — en —; de paden zijn sinds lang niet — en — en de randen zijn niet —. De slingerplanten, die anders zoo — worden —, hangen nu — en — tegen den grond. Alles schijnt dood en —. Alleen een — meesje, een lief — of een deftige, — kraai brengen eenige —.

2.

In de Lente.

Wat eene verandering! Overal is — en — leven. De — der boomen ontvouwen — tot bladeren en de grasspiertjes zien er

— en — uit. Het — zaad steekt reeds zijn — kopje boven de — aarde. De tuinier heeft orde en — gebracht in den zoo — tuin. Hij heeft d. . wijnstok —, de boomen — en de heg —. Op de bedden, die langwerpig — van vorm — en — naast elkaar —, heeft hij allerlei — van zaad —. Spoedig zult ge salade, — en — eten. Ook de — laten niet lang meer op zich wachten.

Nog eenige weken en de vruchtboomen zijn — met de — bloesems. De — vogels zingen en — en — in de takken en wat later pikken ze — in de — kersen. Wat een —, wat eene vroolijkheid!

3.

Des Zomers.

't Is al groen en —, wat men —! 't Zijn al geuren en —! De zaad... zijn alle verander... in heerlijk — — of in nuttige — planten. Hier bloeien de —; de rozen, de — en de —; daar weer ziet ge een geheel bed met — of met violieren. In een — hoekje geuren de reseda en het — —. De erwten en — slingeren — ranken langs het —; de aardappelen hebben witte of — trechter... bloemen en de augurken en komkommers kruipen — — —. De bessen zijn — — en de kersen kunnen — —. De — abrikoos en de — perzik zullen u spoedig toelachen. De wijnstok prijkt met de — bladeren en heeft reeds — trosjes. Soms vindt ge een lief — — of eene — peer tusschen het loof verborgen.

Jammer maar, dat de zon — — zoo heet is. Wij kunnen dan niet in — — zijn, of we moeten in het — priël gaan zitten.

4.

In den Herfst.

Nu valt er veel te —. De appelen, de —, de — en de — zijn rijp. De druiven laten wel een weinig lang — — —. Reeds

AMSTERDAM

zijn de — gerooïd en de erwten, de — en —, ook de —
 zijn alle gepluk... De geurige — trekt reeds af op — en
 de aardbei is — al vergeten. De — worden korter en het
 — wordt elken dag — en —. Soms steekt er een — wind
 op en schudt alle, nu — bladeren van de —. De tuinman
 plant — en spit — — om.

Waar zijn toch die — bloemen? Waar zijn al die — plan-
 ten? De natuur gaat rust —. Zij heeft — — en volop ge-
 geven. Laat ons — zijn.

5.

De Metselaar.

Alle dagen een naadje is..... Vraagt dat maar eens
 aan den metselaar. Hij (bouwen) — en — muren en legt
 maar — bij —. Ge (vinden) het metselen — een — werk?
 Altijd die — kalk en — steenen te — en steeds den — te
 hanteeren, vindt ge onplezierig. Nu dan moet ge maar —
 — —. In — tijd bouwden de — veelal — huizen; — moeten
 de buitenwanden geheel van — zijn. Dan is het huis veel — en
 veel —. Laten wij eens —, hoe de metselaar bij het — van
 een huis — —

Er worden —, — gangen of — in den grond —; wel een'
 Meter —. Geel — en — worden in die slooten gebracht en
 de grond dan goed —. Eene laag wordt los op het — ge-
 leg., eene tweede en eene derde laag — met kalk er op —.
 Zoo ontstaat er een — in d.. —. Die muur is meestal — en
 de steenen zijn met — kalk (tras) aan elkaar —. Nu weet ge
 wat het — is van een huis.

Vervolg.

6.

Op dat — worden de muren verder —. Komen deze op —

hoogte boven — —, dan wordt een — gemaakt. — juffers worden een' Meter afstand van d. . muur vast in — — —. Dwars . . . worden — worden er aan vast gemaak . . en met éene — in eene opening van den — (steken). Men legt — over die dwarsbalken en daarop kan de metselaar zijn — voorzetten. Een groote — steenen ligt onder zijn — en naast — staat een bak met — of metselkalk. Is hij om iets —, dan klopt — twee of — en de — brengt —, wat hij — heeft — Ziet ge die lijn wel, — boven de laag, waaraan hij —? — dient die wel? Nu gebruikt — juist het . . . lood.

Is de muur (optrekken), dan wordt deze —. Met den voegspijker, dat is een —, —, plat ijzertje in een' houten —, wordt — kalk tusschen de — der steenen gestreken. Het voegen maakt het metselwerk — en — en geeft het een fraai —. Hoe heeten de voegen, die — loopen? Weet ge ook, wat stootvoegen zijn?

7.

Vervolg.

Wij willen nog een — naar het metselen —.

Metselen beteekent —, —, samenvoegen. Het woordje — of mede zegt dat reeds. De — worden tot een' muur — door de kalk. Eerst — zij door en door nat (maken.) De metselaar d. i. de man, die —, neemt — een' steen en (besmeren) dien door middel van den — aan eene breëde zijde met —. Dan drukt — die . . . steen stevig op de — vast, ook sluit hij — goed tegen de — aan. De —, die uit de voegen puilt, verwijdert — met den —. Zoo werkt hij al voort tot en dan spant hij de paslijn een steen —. En zoo Soms worden de muren niet — maar —. Fijne — wordt er dan

netjes en — tegen —. Hiertoe dient vooral het —. Heeft de — ook een waterpas —?

Denkt eens aan de gewelven der —; aan de bogen van — bruggen en aan de — — vloeren in gangen en —. Ook eens aan de — torens bij de — of aan de — schoorsteenen bij de fabrieken. Ge zult dan zeker moeten zeggen: het metselen is.....

8.

De Mol.

De mol leeft in onzen —, in — en —. Hij vliegt niet als de —, de — of de —; hij — ook niet als de kikvorsch in — —; hij — gangen onder d.. grond en — tevens een — hol.

De mol is een dier zoo groot..... maar meer..... rond dan deze; hij heeft een spits, — snuitje en vier — pootjes. De voor.... zijn van — voorzien. Zijn vel is — en zacht als —. Zijne — oogen kan hij onder d.. grond met een — vlies —. Denkt dus niet, dat hij — is.

Hij is een zeer nuttig dier en wordt soms — betaal.. Wel kan hij door — — een of — bloem... in — brengen, maar de — der planten eet hij —. Hij — ze niet; hij zou eerder van — sterven, dan.....

9.

Vervolg.

Wat — dan al dat wroeten en —. Hij zoekt naar — en — om deze te —, kruipt en — hij links en —. Ziet maar eens — zijne tanden. Hij heeft geen — scherpe — zooals — en —; hij is geen —. Als men de maag van een — dood... mol onderzoekt, vind.. men er nooit — of — in maar altijd.....

Hij maakt vooral — op den —, ook wel kwatworm genoemd... d. i. op d.. worm, waaruit de — ontstaat. Regen-

wormen en ander — gedierte is zijne — spijs. Die wormen juist — aan de — der planten en nu kunt ge ook — waarom de mol daar —, waar de planten het minste —.

Wie dus den mol — of —, handelt niet —.

10.

Het sneeuwt.

Alles is bedek. . met sneeuw. De daken en — der —; de takken der —; straten, —, — en —, alles is — van de —. 't Is net of iemand daarboven het bed — en de veeren lustig in 't — vliegen. Wat is de sneeuw — wit. Het — krijt, het — papier, het — linnen zijn nooit zoo — als —.

Is de sneeuw ook nuttig en —? De sneeuwlaag dek . . . de planten en — het pas — winterkoren tegen de — winterkoude. Wist ge wel, dat de sneeuw — —? Menig reiziger op de — — zou van de — verstijfd en — —, als de sneeuw hem niet als met eene — — gedek. . had. De eerste sneeuw wordt altijd met — begroet vooral door de —. Hebt ge er wel eens over — hoe de sneeuw ontstaat en waarom het nooit — — sneeuwt? Tot het — van sneeuw is — noodig. Gij weet wel, dat de wolken uit — —. Die — stijgen door de warmte der — van de — op.

11.

Vervolg.

Worden zij weer — of — gemaakt dan trekken zij — tot — en het —. Houdt maar eens een — bord — den damp van het — water, dan kunt ge Soms heeft die — damp geen tijd om tot — samen te — en als de — in de lucht zoo — is, dat hij voor die . . . tijd al bevroest, dan ontstaan geen bevroren — maar — d. i. sneeuw.

De sneeuw — door de warmte. Men noemt dat —. Als de

— —, worden alle straten en — erg morsig en —. Daarom houden — menschen — van de sneeuw.

12.

De Kikvorsch.

't Is een fraai, — dier. Wat — zijne oogen uit den kop!
't Is maar goed, dat hij er een vliesje — — —, als hij door de — springt. Een — tuinman ziet hem — in den tuin. Gij moet hem niet —, zooals sommige....

Het beest doet...., integendeel: het is hoogst —. De kikvorsch vangt muggen, —, —, — en deze zijn alle — van den tuinman. Met zijne —, die hij geheel uit — — kan werpen, omdat zij.... . . . weet hij die — diertjes te snappen. Hij kan ook — zingen. Weet gij wel, dat hij de.... nachtegaal heet? Zijn gezang is —, 't is altijd — maar 't is —. Daarbij komt, dat hij onvermoeid is. Met het — uit het water en de pootjes — bijeen, heeft hij een — —. Wie in de — van die zangers woont en geen vriend van hunne — is, moet maar eene — lantaarn aan den — van de sloot — of er een — branden. Verjagen kan hij de — niet, al werpt hij ook — steenen naar hun —. Zij — wel onder maar na eenige — wip! daar zijn ze — en het — begint op nieuw.

AFDEELING III.

1.

Wat het onderwerp doet.

Het paard draaft.

Het paard eet.

Het paard trekt.

Het gezegde (d.aaft, eet, trekt) vertelt *niet* van het onderwerp, *wat* het onderwerp is of *hoe* het is maar :

wat het onderwerp doet,

of wat het *verricht*, wat het **werkt**. Draven, eten, trekken zijn geen namen van *dingen*, — ook geen namen van *eigenschappen* of *hoedanigheden* van dingen, maar namen van **werkingen**.

Of anders gezegd :

De woorden: draven, eten, drinken zijn geen *zelfst. n.w.*, ook geen *bijv. n.w.* maar **werkwoorden**.

Werkwoorden zijn dus namen van *werkingen*; in deze zinnen zegt het werkwoord, wat het onderwerp doet.

In bovenstaande zinnen wordt het gezegde niet door een koppelwoord aan het onderwerp verbonden.

Toch is er iets, waaraan men zien kan, dat het werkwoord bij een onderwerp behoort. Er staat niet :

Het paard *draven*.

Het paard *eten*.

Het paard *trekken* :

maar: draaft, eet, trekt.

Deze bijzondere vorm van het werkwoord draven, eten, trekken is de band, die het gezegde aan het onderwerp bindt.

Opgave.

1. Schrijft eens op 25 namen van werkingen.
2. Ook eens 25 zinnen, waarin het gezegde een werkwoord is.

2.

Wat het onderwerp lijdt.De hond *wordt geslagen*.Het varken *wordt geslacht*.Het kind *wordt gestraft*.

In deze zinnen zijn: hond, varken, kind: *onderwerp* en

wordt geslagen	}	<i>gezegde.</i>
wordt geslacht		
wordt gestraft		

Het gezegde vertelt nu niet, wat het onderwerp *doet*.

De hond	}	zelve doen <i>niets</i> .
Het varken		
Het kind		

Er is een ander, die aan hen iets verricht of doet, bijv.: een jongen, de slager, de vader. Zij lijden of ondergaan eene werking, door toedoen van een ander.

Het gezegde kan dus ook van het onderwerp zeggen, wat het onderwerp *ondergaat* of *lijdt*.

Dan is het gezegde niet een zelfst.n.w. of een bijv. n.w.; het is een woord, dat door *wordt* aan het onderwerp is verbonden.

NB. Dat woord is altijd van een werkwoord afgeleid:

geslagen komt van slaan.

geslacht › › slachten.

gestraft › › straffen.

Opgave.

Schrijft nu 25 zinnen, waarin het onderwerp iets lijdt of ondergaat.

Bijv. De aardappels worden gekookt.
De visschen worden schoongemaakt.

3.

Tegenwoordig Deelwoord.

Als ik zeg:

Het paard is dravende, spreek ik van het dravende paard.

Het paard is etende, „ „ „ het etende paard.

Het paard is trekkende, „ „ „ het trekkende paard.

In deze zinnen zijn: *is dravende, is etende, is trekkende* het gezegde; er wordt van het paard gezegd, wat het doet, *nu, op dit oogenblik*.

In: Het *dravende* paard.

Het *etende* paard.

Het *trekkende* paard,

staan dravende, etende en trekkende bij het zelfst. n. w. paard en zijn dus *bijv. n. w.*

Dravende komt van het werkwoord *draven*; *etende* en *trekkende* komen van de werkw. *eten* en *trekken*; die woorden zijn alzoo vormen van een werkwoord, en doen den dienst van een bijv.n.w. *Dravende, etende, trekkende* zijn naar hunne beteekenis *ten deele* werkw., *ten deele* bijv. n. w. Zulke woorden heeten **deelwoorden**.

Dravende enz. zijn *tegenwoordige* deelwoorden; zij zeggen, wat het paard nu (tegenwoordig), op dit oogenblik doet.

NB. Men vormt het tegenwoordig deelwoord door achter het werkwoord **d** of **dé** te plaatsen.

Opgave.

Schrijft eens 25 werkwoorden met hunne tegenw. deelwoorden.

Bijv. Spelen — spelend. — Een spelend kind.

Schrijft ook eens 25 zinnen, waarin het gezegde een tegenw. deelw. is.

Bijv: Het kind is spelende.

4.

Verleden Deelwoord.

De *geslagen* hond.

Het *geslachte* varken.

Het *gestrafte* kind.

Waarom zijn dit geen zinnen?

Geslagen, geslachte, gestrafte zijn dus niet het *gezegde*: zij staan bij de zelfst. n.w. hond, varken, kind en duiden er eene hoedanigheid van aan. — Zij zijn alzoo *bijv. n.w.*

Toch zijn zij *bijv. n.w.* van eene andere soort dan hoog, rond, donker enz, zij komen van een werkwoord en wel komt:

Geslagen van *slaan*.

Geslacht van *slachten*.

Gestrafte van *straffen*.

Nog duidelijker is dat, als gij zegt :

De hond is geslagen.

Het varken is geslacht.

De woorden : *geslagen, geslacht, gestraft* zijn dus bijv. n.w., die van een werkwoord zijn afgeleid. Men noemt ze *deelwoorden*.

Maar deze deelwoorden wijzen niet aan, evenals dravende, etende, trekkende, wat er nu (tegenwoordig), op dit oogenblik plaats heeft, maar wat er heeft plaats gehad, wat er gebeurd is. *Is geslagen, is geslacht, is gestraft* doet duidelijk verstaan, dat het slaan, het slachten en het straffen voorbij zijn, *verleden* zijn.

Deze deelwoorden heeten *verleden deelwoorden*.

5.

Vorming van het Verleden Deelwoord.

Leeren — Geleerd.

Spitten — Gespit.

Wieden -- Gewied.

Scheppen — Geschept.

Zaaien — Gezaaid.

Drukken — Gedrukt.

a.) Welke zijn hier de verled. deelw ?

b.) Gebruikt ze in zinnen of uitdrukkingen.

Leeren, wieden, zaaien, spitten enz. zijn *werkw.* Zij gaan alle uit op *en*; laat men dezen uitgang weg, dan behoudt men :

Leer, wied, zaai, spit.

Deze vorm heet de *wortel* van het werkwoord.

Den wortel van het werkw. vind ik ook terug in het *verl. deelw.* maar **g** is er voorgevoegd en eene **d** of **t** er achter.

N.B. In het 4e boekje hebt ge reeds geleerd, wanneer **d** en wanneer **t** achter den wortel komt.

De werkwoorden, die beginnen met: *be, ge, er, her, ont, ver* missen in het verl. deelw., het voorvoegsel **ge**. Bijv: be-roofd; geloofd; erkend; hernieuwd; ontsierd; vernist.

Er zijn vele werkw., wier verleden deelw. op *en* uitgaat. Bijv: Zenden — gezonden — Zitten — gezeten.

Daarover spreken wij in eene volgende afdeeling.

Opgave.

1. *Schrijft eens 30 verleden deelwoorden en gebruikt ze als bijv.n.w.*
bedroeven — bedroefd. — De bedroefde vrouw.
2. *Maakt ook eens 15 zinnen, waarin het gezegde een verleden deelwoord is.*

6.

Uitgebreid enkelv. Zin.

Tot dusverre hebben we gesproken over den *zuiver* enkelv. zin. Nu zullen we den enkelv. zin gaan *witbreiden*.

De kip is een *nuttige* vogel.

De slak is een *traag* dier.

Napoleon was een *groot* veldheer.

Ontleedt deze zinnen.

De gezegden zijn : is een *nuttige* vogel.

is een *traag* dier.

was een *groot* veldheer.

De zelfst. nw. *vogel, dier, veldheer* worden nader omschreven of bepaald door bijv. n.w. — De enkelv. zin is dus uitgebreid door een *bijv. n.w. bij het gezegde*.

Ontleding.

De hen — Onderwerp.
 is een nuttige vogel — Gezegde.
 nuttige — bepaling van vogel.

Opgave.

Schrijft ook eens 20 zulke zinnen en ontleedt ze mondeling of schriftelijk.

7.

Het *onderwerp* kan ook nader bepaald worden door een bijv. n. w.

De *brave* man is gelukkig.

Een *gehoorzaam* kind wordt bemind.

Opgave.

Schrijft nu 20 uitgebreid enkelv. zinnen, waarin bij het onderwerp een bijv. nw. staat.

Een *rijpe* appel is eene *smakelijke* vrucht.

De *sluwe* vos is een *grootte* dief.

Onderw. en Gez. *beide* zijn in deze twee zinnen nader omschreven door een bijv. n.w.

Opgave.

Zoekt ook eens 15 zulke zinnen.

8.

Het Bijwoord.

Jan teekent *fraai*.

Marie schrijft *mooi*.

Jan en *Marie* zijn het onderwerp.

teekent en *schrijft* zijn het gezegde.

Het woordje *fraai* in den eersten zin zegt, hoe het teekenen is; het behoort dus bij teekent, bij het gezegde, dat een werkwoord is. *Fraai* is dus niet een bijv. n.w. Dan moest het aanduiden, hoe Jan — hoe een ding — is.

Zoo behoort *mooi* niet bij *Maria* maar bij *schrijft*; er wordt niet gezegd:

De mooie Marie schrijft maar,
Het *schrijven* van Marie is *mooi*.

Woorden, die een werkwoord, dat gezegde is, nader bepalen heeten *bijwoorden*.

Opgave.

Schrijft 20 uitgebreid enkelv zinnen, waarin een bijw. voorkomt.

9.

Het *bijwoord* kan ook zijn eene bepaling van een *deelwoord*, een *bijv. n.w.* of van een *ander bijw.* —

- Bijv.
- a. Jan heeft *fraai* geteekend.
 - b. De Waal is eene *snel* stroomende rivier.
 - c. Betje was *erg* zuinig.
 - d. Jan teekent *zeer* fraai.

a. Nu moet ge deze zinnen eens *ontleden*.

b. Noemt ook de *bijw.* en zegt bij welke woorden zij behooren.

Opgave.

Schrijft zelf eens zinnen, waarin komt:

- a. een bijw. bij een *verleden deelw.*
- b. een bijw. bij een *tegenw. deelw.*
- c. een bijw. bij een *bijv. nw.*
- d. een bijw. bij een *ander bijw.*

10.

Bepaling van de Plaats.

De visch leeft *in het water*.

De wortels groeien *in den grond*.

Het koren rijpt *op den akker*.

Ik woon *naast den bakker*.

Noemt van elken zin *onderwerp* en *gezegde*.

In het water zegt, *waar* de visch leeft.

In den grond zegt, *waar* de wortels groeien.

Op den akker zegt, *waar* het koren rijpt.

Naast den bakker zegt, *waar* ik woon.

In het water; in den grond enz. zijn dus *bepalingen van het gezegde*, dat een werkw. is. Die bepalingen wijzen *de plaats* aan, *waar* de werking geschiedt — en heeten daarom bep. van *de plaats*.

Opgave.

a. Schrijft eens 20 *uitgebr. enkelv. zinnen* met eene bep. van de plaats in elk.

NB. Ik ga *naar de school*.

Ik kom *uit de kerk*.

Ik kom *van de markt*.

De bep. van de plaats in deze zinnen antwoorden niet op de vraag: *waar* — maar zij wijzen eene *richting* aan.

b. Zoekt eens 15 *zulke bepalingen bij een gezegde*.

11.

Bepaling van den Tijd.

De maan schijnt *des nachts*.

Zijn broeder ontbijt *om acht uur*.

Onze koning regeert (*gedurende*) 25 jaren.

De trein vertrekt *om negen uur*.

Deze vier zinnen zijn alle uitgebr. enkelv. In elken zin is eene bepaling bij het *gezegde*, niet bij het onderwerp, want men bedoelt niet *de maan* des nachts, maar *schijnt* des nachts; *zijn broeder* om 8 uur, maar *ontbijt* om 8 uur, enz.

Deze bepalingen van het *gezegde* wijzen niet de *plaats* maar den **tijd** aan. Het zijn dus *tijdsbepal.* of *bep. van den tijd*. Nog leeren wij uit de voorbeelden, dat de tijdsbep. uitdrukken kan:

- a. een' tijd-*duur* (des nachts, — 25 jaren),
- b. een tijd-*punt* (om 8, om 9 uur).

Opgave.

Schrijft op uwe leien 15 uitgebr. enkelv. zinnen, waarin ook eene bepaling van den tijd voorkomt.

12.

Bepaling van de Oorzaak.

Het ijs smelt *door de warmte*.

De molen maalt *door den wind*.

In deze twee zinnen vindt ge weer eene andere bepaling bij het werkwoord.

Door de warmte en *door de koude* wijzen de oorzaak aan van het smelten van het ijs en van het malen van den molen. Was er geen warmte, het ijs zou niet smelten; was er geen wind, de molen zou niet malen.

Beide bepalingen zijn dus bepalingen van de *oorzaak*.*

Opgave.

Schrijf eens zinnen, waarin eene *bep. van de oorzaak* voorkomt.

13.

Bepaling bij het Onderwerp.

De *bep. van plaats, tijd en oorzaak* behooren bij het *gezegde*.

In deze zinnen staan *bep. bij het onderwerp*:

- a. Het vogeltje *op het dak* zingt.
- b. De menschen *in Afrika* zijn ruw.
- c. De bewoners *van Nederland* zijn beschaafd.
- d. De vrouw *met de kersen* zong.
- e. De sterren *aan den hemel* flikkeren.

Opgave.

Zoekt ook eens 10 zulke zinnen en ontleedt er 5 van.

Bijv. Het vogeltje *op het dak* — *Onderwerp*.

op het dak — *Bep. van het vogeltje*.
zingt — *Gezegde*.

14.

Het Voorzetsel.

De verschillende bepalingen bij het *gezegde* of het *onderwerp*, worden uitgedrukt door een *zelfst. n.w.*

De visch leeft *in het water*.

De maan schijnt *gedurende den nacht*.

Het ijs smelt *door de warmte*.

Het vogeltje *op het dak* zingt.

* Er zijn nog vele soorten van bepalingen; de drie besprokene zijn zeker de voornaamste.

De woordjes: *in, gedurende, door* en *op* binden die bepalingen aan het gezegde of het onderwerp:

Het woordje	<i>in</i>	bindt	<i>het water</i>	aan	<i>leeft</i>	
»	»	<i>gedurende</i>	»	<i>den nacht</i>	»	<i>schijnt.</i>
»	»	<i>door</i>	»	<i>de warmte</i>	»	<i>smelt.</i>
»	»	<i>op</i>	»	<i>het dak</i>	»	<i>het vogeltje.</i>

De woorden *in, gedurende, door, op*, duiden dus aan, welke betrekking er bestaat tusschen de genoemde verbonden woorden. — Die betrekking is hier eene betrekking van *plaats, tijd* of *oorzaak*.

In, gedurende, door en *op* heeten *voorzetsels*.

Voorzetsels wijzen dus de betrekkingen aan van het éene lid van den zin tot het andere of van het éene woord tot het andere.

Opgave.

Gebruikt nu eens in uwe bepalingen de voorzetsels: achter, bij, in, maar, onder, op, over, tegen, te, tusschen, tot, aan, uit, door, naast, om, boven, buiten, beneden.

15.

Voor de duidelijkheid hebben we in alle voorbeelden slechts *éene bepaling* gegeven. Het spreekt van zelf, dat de verschillende bepalingen, die wij nu kennen ook grootendeels in één' zin kunnen voorkomen.

Opgave.

Ontleedt eens:

Aan d'oever van een snellen vliet zat eens een meisje neer. — Het muschjen op het dak zit warm in 't veeren-pak. — In

de lente stonden nu de schoone vruchtboomen kaal en naakt. — De vogels zongen liefelijk in het lommer der boomen. — Des morgens in de vroegte schijnt de zon lachend over de velden. — Een muisje speelde dicht bij poes. — Hij kon niet spreken van schaamte. — Een braaf kind gehoorzaamt uit liefde. — Lina ging op een' avond met hare moeder naar buiten. Zij liep vlug den tuin in.

16.

Buiging.

De woorden kunnen in een' zin in verschillende betrekkingen voorkomen :

1. als onderwerp.
2. als gezegde.
3. als bepaling.

Zóo is 't ook in 't leven. De één is soldaat, de ander officier; de één brievenbesteller, de ander timmerman of metseelaar. — Meestal kan men aan het uiterlijk zien, welke betrekking iemand in de maatschappij bekleedt.

Evenzoo is 't met de woorden in den zin. De betrekking, die elk woord in den zin vervult, wordt door den vorm van 't woord of door de plaats er van aangegeven.

De zelfst. naamw. komen in vier betrekkingen voor. De vormen, die zij aannemen, om die betrekkingen *aante duiden*, heeten *naamvallen*.

Al deze vormen samen noemt men de *buiging* der zelfst. n.w.

Bijna altijd worden de zelfst. n.w. voorafgegaan door de woordjes *de, het* of *een, eene*.

Deze woordjes heeten *lidwoorden*. *De* en *het* wijzen een bepaald voorwerp aan; *een* en *eene* duiden *één* voorwerp van eene geheele soort aan.

De lidwoorden vooral hebben verschillende *vormen*, om de verschillende betrekkingen van het zelfst.n.w. aan te wijzen.

17.

Eerste Naamval.

De vroolijke knaap zingt.

Een oude boom is vermolmd.

Het nieuwe huis is stevig.

In deze zinnen zijn: *De* vroolijke knaap — Onderwerp.

Een oude boom — »

Het nieuwe huis — »

De *vorm van het onderwerp* heet 1ste Naamval.

De eik is *een* groote boom.

Voorzichtigheid is *de* moeder der wijsheid.

Amsterdam is *de* hoofdplaats van Nederland.

Als het *zelfst.n.w.* als *gezegde* voorkomt, heeft het den vorm van het onderwerp — 1ste *Naamval*. —

N.B. Het lidwoord heeft een' afzonderlijken vorm voor den 1sten Naamval. Die vorm is: **de, het, een, eene**.

Gij moet de zinnen van dit lesje eens in het *meervoud* brengen. — De vorm van het lidwoord 1ste Naamval meervoud is altijd **de**.

Opgave.*Verbeter nu eens:*

Trouw is den hond. Eenen arend vloog over de bergen. Is den haan een waakzaam dier? De snoek is eenen roofvisch. Is den hemel hoog? Rookt den schoorsteen? Eenen soldaat liep door de straat. Gij zijt eenen vriend der armen. Schijnt den hemel hoog? Eenen held was De Ruijter. De pauw is eenen trotschen vogel. Blijft den hond in het hok. Op het dak zat eenen vink. In geen tien uren had den vogel gegeten. Hij was den officier.

NB. *Denkt nog eens aan „hij” en de oefeningen van het 3^e stukje.*

18.

Tweede Naamval.

De liefde *des vaders* is groot.

De koe *der boerin* wordt geslacht.

De manen *des paards* zijn lang.

Deze drie zinnen zijn uitgebreid enkelv.

Het onderwerp van elken zin wordt nader omschreven *niet* door een bijv. n.w., ook *niet* door eene bep. met een voorzetsel, maar door een zelfst. n.w. *in een bijzonderen vorm*, in den 2den *Naamval*.

Des vaders, der boerin, des paards zijn de 2^e *Naamv.* van: **de vader, de boerin, het paard**

N.B. De *mann.* en *onz.* woorden nemen eene s aan in den 2den *Naamv.* enkelv.

De 2^e *Naamval meervoud* is *der*:

De kleur *der* bloemen is schoon.

De veeren *der* vogels zijn fraai.

De ooren *der* konijnen zijn lang.

N.B. De 2e Naamv. kan ook omschreven worden door *van den, van de, van het*. Bijv.:

De liefde *van den* vader is groot, enz.

De 2e Naamv. wordt gebruikt om een *bezit, eene familiebetrekking, een deel van eene stof*, enz. aanteduiden.

De tuin des vaders. — Het boek des leerlings — De zuster der nicht. — De tante der vriendin. — De nicht der grootmoeder. — Een glas wijn (s). — Een stuk brood (s). — De komst der lente. — Het sissen der slang. — Het kleppen des ooievaars. — Het slachten der koe. — Het bereiden des leers. — Het schaven der plank.

Vraagt hier uw' onderwijzer om opheldering.

Opgave.

Plaatst gij nu eens een 2den Naamv. bij het gezegde.
Bijv.:

De kameel is het schip *der woestijn*.

19.

De soldaat sliep *onder* den boom.

De worm kruipt *in* de bloem.

De ruiter zit *op* het paard.

Hij wandelt *met* de kinderen.

De vorm, dien het zelfst.n.w. aanneemt na een voorzetsel, heet 4e *Naamval*.

Ook zegt men wel:

De voorzetsels regeeren den 4den Naamval.

Alzoo:	Mannel.	4e Naamv.	<i>den</i> boom.	} enkelv.
	Vrouwel.	4e Naamv.	<i>de</i> bloem.	
	Onzijdig	4e Naamv.	<i>het</i> paard.	

Meervoud 4e Naamv. *de boomen,*
de bloemen,
de paarden.

Opgave.

Gebruikt nu als bep. met een voorzetsel bij onderwerp of gezegde de volgende woorden:

lente — zomer — moker — laan (v.) — jeugd — licht —
 vriend — soldaat — knaap — slinger.

Herhaling.

1. Wat zijn werkwoorden?
2. Wat kan het gezegde van het onderwerp nog uitdrukken?
3. Wat zijn deelwoorden?
4. Hoeveel soorten van deelwoorden kent gij?
5. Wat weet gij van de vorming der deelwoorden?
6. Wat is een uitgebreid enkelv. zin?
7. Hoe kan de enkelv. zin uitgebreid worden?
8. Wat is een bijwoord?
9. Welke bepalingen bij het gezegde kent gij?
10. Wat is een voorzetsel?
11. In welke betrekking kan een woord in den zin al voorkomen?
12. Wat zijn naamvallen?
13. Wat weet gij van den 1en, 2en en 4en Naamv.

AFDEELING IV.

OEFENINGEN.

1

Vult aan, zoodat de zin minstens 15 woorden bevat:

In de zee leven....

De aarde brengt.... en.... en.... voort.

De zon geeft....

De planten kunnen niet groeien....

De jeugd is....

Het paard is..., het..., het....

In den zomer zijn....

In de koude gewesten der aarde....

2.

Schrijft 20 mannelijke en 20 vrouwelijke zelfst. n.v.

3.

Schrijft eens 10 woorden, die uitgaan op er en namen van werktuigen zijn.

Zegt in een' zin, wat elk woord beteekent.

Bijv.:

Een moker is een zware hamer met langen steel.

4.

Gebruikt in duidelijke zinnen:

rozerood — voorrecht — wijnstok — gewelf — dobbelsteen — zonnestraal — onmachtig — ijskoud — wreedardig — gedwee.

40

5.

Zoekt eens verkleinwoorden, die op pje uitgaan en gebruikt elk woordje in een' zin.

6.

Zegt eens wat is:

Een kluizenaar — Hoorngeschal — Eene wijnrank — Hagelwit — Eene poort — Golfgeklots — Een bouwval — Een geraamte.

Bijv.:

Een *kluizenaar* is een man, die in eene kluis: in een klein, vervallen, eenzaam huisje woont.

7.

Doet eens 10 vragen, die met waarom beginnen.

Bijv.:

Waarom bevrozen de planten niet onder de sneeuw?

8.

Welke woorden kent gij, waarin dier voorkomt? Gebruikt elk dier woorden in zinnen.

Bijv.:

Een *roofdier* is meestal een groot en krachtig dier, gewapend met scherpe klauwen en tanden of met een stevigen, hoornachtigen bek.

9.

Omdat.

Wij zien slechts een gedeelte der aarde, *omdat* de aarde rond is.

Schrijft nog eens 10 zinnen met omdat.

10.

Vult aan met minstens 10 woorden:

Met arbeid en vlijt....
 Door schade of schande....
 In voor- of tegenspoed....
 Met geduld en ijver....
 Zonder inspanning en vlijt....
 Werkzaamheid en orde....

11.

Gebruikt in zinnen het tegengestelde van:

duur — vreemd — enkelvoudig — te vroeg — bergachtig—
 schitterend — overal — verheffen.

Bijv.:

duur — goedkoop.

Door de vele spoorwegen is het reizen *goedkoop* geworden;
 de levensmiddelen zijn echter alle *duur*.

12.

Daarom.

De gezondheid is onze grootste schat, *daarom* hebben wij
 weinig, als wij haar missen.

Schrijft nog eens 10 zinnen met **daarom**.

13.

*Zoekt eens 15 woorden, die op aar of er uitgaan en een'
 persoon aanduiden.*

Bijv.:

Een *dienaar* is een man, die voor geld diensten bewijst.
 Een *verver* is hij, die kleuren op de dingen legt.

14.

Zinnen van minstens 15 woorden:

slingerende ranken — rijpende druiventros — vorstelijk
maal — bevende vingers — luid gebriesch — begeerige oogen.

15.

Vult aan met minstens 15 woorden:

De vogels bevolken.... streelen....

De kleuren van den regenboog....

Het water der zee....

De lucht der bergen....

Het gras der weiden....

Het nest van den vink....

De stroom der rivier....

Het gebrul van den leeuw....

In de schaduw der wouden....

Langs den zoom der weiden....

Onder het rieten dak....

Op de kruinen der Alpen....

16.

*Breidt deze zinnen uit door bepalingen bij het onderwerp
en het gezegde:*

Prins Maurits stierf. De vrouw breit. Schitteren de sterren?
De wilde jager springt. Het bloempje bloeit. De ezel is voor-
zichtig. De rivier stroomt. De zon was ondergegaan. De
sneeuwvlokken stuiven. Het zaad zal ontkiemen. De klok zal
luiden. De nacht was gevallen. Een vreemdeling was ver-
dwaald. Het pad is smal. Zal het hert geschoten worden?
Blies de wind? De landman werkt. Spartelt het vischje?

17.

Zinnen van minstens 15 woorden:

nauwelijks — toekomst — orkaan — bekoorlijk — bederven —
landschap — boosaardig.

18.

Maar.

Hij wil wel gaarne vorderingen maken *maar* de krachten
ontbreken hem.

Schrijft ook 10 zinnen, waarin het woord **maar** voorkomt.

19.

*Schrijft 10 woorden, die op aard of erd uitgaan en zegt,
wat elk woord beteekent.*

Een grijsaard is een man met grijze haren, is een oud man.

20.

Kent ge ook het woord *kranksinnig*?

Wat beteekent het? Gebruikt het eens in twee zinnen.

21.

Wat is:

Een <i>blij</i> kind	— Een <i>blijde</i> dag.
Een <i>hoog</i> huis	— Eene <i>hooge</i> geboorte.
Eene <i>donkere</i> laan	— Een <i>donker</i> vooruitzicht.
Een <i>zilveren</i> lepel.	— Eene <i>zilveren</i> ster. Eene <i>zilveren</i> stem.
Een <i>vreemd</i> land.	— Eene <i>vreemde</i> gebeurtenis.

22.

*Zoekt 25 zelfst n.w., die uitgaan op ing en van werkw. zijn
afgeleid.*

Bijv.:

wandeling van wandelen.

teekening van teekenen.

NB. Deze zelfst. n. w. zijn vrouwelijk.

23.

Vult aan met minstens 15 woorden:

In den nood leert....

De grijsaard en de jongeling beminnen....

Het kleinste insect is....

Op eene snelle vraag....

Het is vruchteloze moeite....

De hemel.... met duizenden sterren....

In droefheid zoowel als in vreugd....

Wilt gij veel kennen, dan....

De wilde vruchten en de wilde vogels....

Eerst moet gij....

24.

Want.

Wij moeten onzen tijd goed besteden, *want* het leven is zoo kort.

Schrijft 10 zinnen, waarin **want** voorkomt.

25.

Gebruikt in zinnen:

Het vrije veld — In veld en tuin — Orde en regel — Groen en fleurig — Voet voor voet — Moe en mat — Wijd en zijd.

26

Zoekt woorden, die passen bij:

treffend — gunstig — luchtig — donkergroen — rusteloos — woelig.

Gebruikt uwe uitdrukkingen ook in zinnen.

27.

*Zoekt woorden, waarin het woord **tijd** voorkomt.*

Bijv.:

tijdelijk, bijtijds, tijdkorting.

28.

Wat zijn:

Een *sterk* paard — *Sterke* dranken.

Een *helder* water — Een *helder* verstand.

Een *zware* steen — Een *zware* taak.

Eene *fijne* kant — Een *fijn* bedrog.

Een *harde* steen — Een *hard* gemoed.

Een *bittere* vrucht — Een *bitter* verwijt.

29.

Vult in:

De stroom schiet bruisen .. en schuimen ... over de rotsen. De boomen stonden buig .. en waggelen .. onder den last van de sneeuw. Zij kwam in een dal, dat bezaai .. — met rotsblokken. De boomen lagen ontwortel ... langs den weg. De paarden in de steppen van Amerika zijn geheel verwilder .. De vijand trok rooven .. en plunderen .. van dorp tot dorp. Beroof .. en uitgeschu .. vluchtten de arme dorpingen naar allen zijden. Zijn broeder kwam bedroef .. en beschrei .. binnen.

Trekt een streepje onder de deelwoorden en wijst aan bij welk woord zij behooren, of welk woord zij nader omschrijven.

Bijv.:

Bruisen .. en schuimen .. behooren bij *stroom*; het is een *bruisende* en *schuimende* stroom.

30.

Zoekt woorden, die passen bij:

Zomermaand — Schemering — Droefheid — Poging —
Vangst — Naam — Gerucht — Denkbeeld.

Bijv.:

Een *zoele* zomeravond.

Een *prachtige* zomeravond.

31.

Terwijl.

Hij zingt, *terwijl* hij een' brief schrijft. De luiaard slaapt,
terwijl alles rondom hem werkt.

Schrijft ook eens 10 zinnen, waarin gij **terwijl** gebruikt.

32.

Zoekt eens 15 woorden, die op in uitgaan en gebruikt ze in zinnen.

Bijv.:

De heidenen hadden eene *godin* der wijsheid, eene *godin*
der schoonheid enz.

AFDEELING V.

1.

Het Voornaamwoord.

Jan zingt; Jan is vroolijk.

Anna zingt; Anna is vroolijk.

Het kind zingt; Het kind is vroolijk.

a) *Hoeveel paar zinnen staan hier?*

b) *Noemt eens de onderwerpen van elk paar.*

Gij ziet wel, dat de beide zinnen van elk paar telkens hetzelfde onderwerp hebben.

Gij kunt ook zeggen:

Jan zingt; *hij* is vroolijk.

Anna zingt; *zij* is vroolijk.

Het kind zingt; *het* is vroolijk.

Nu weet iedereen toch, wie ge bedoelt :

hij is Jan.

zij is Anna.

het is het kind.

en gij hebt uwe gedachten veel fraaier uitgedrukt.

De woordjes *hij*, *zij*, *het* staan voor of in de plaats van de woorden Jan, Anna, het kind en heeten daarom *voornaamwoorden* en wel in 't bijzonder *persoonlijke* voorn.w.

Voornaamwoorden staan dus voor *d. i. in de plaats der zelfst. n.w.*

Hij is een mannelijk; *zij* is is een vrouwelijk en *het* is een onzijdig voornaamw., omdat het woord *Jan* mannelijk; *Anna* vrouwelijk en het *kind* onzijdig is.

Er zijn alzoo *mann. vrouw. en onz.* voorn.w.

2.

Zijn Gebruik.

a) Zetten wij in plaats van *Jan* en *Anna*: de jongen en het meisje, dan krijgen wij:

De jongen zingt; *hij* is vroolijk.

Het meisje zingt; *zij* is vroolijk.

Het kind zingt; *het* is vroolijk.

Nu maken we de onderwerpen *meervoud*:

De jongens zingen; *zij* zijn vroolijk.

De meisjes zingen; *zij* zijn vroolijk.

De kinderen zingen; *zij* zijn vroolijk.

Het voorn.w. **zij** is dus het meervoud van *hij, zij* en *het* en staat alzoo voor een mann., vrouw. en onzijdig meervoudig woord.

b) Als de *jongen* van zich zelf spreekt, zegt hij:

Ik zing; ik ben vroolijk.

Het *meisje* zegt ook:

Ik zing; ik ben vroolijk.

Het *kind* zegt ook:

Ik zing; ik ben vroolijk.

Het voorn.w. **ik** kan dus *mann., vrouw.* en *onz.* zijn.

c) Als gij tot den *jongen* spreekt, zegt ge:

Gij zingt; gij zijt vroolijk.

Tot het *meisje* zegt ge ook:

Gij zingt; gij zijt vroolijk.

Tot het *kind* zegt ge ook:

Gij zingt; gij zijt vroolijk.

Het voorn.w. **gij** kan dus *mann., vrouw.* en *onz.* zijn.

d) Spreken *meer jongens, meer meisjes, meer kinderen*, dan zeggen zij:

Wij zingen; wij zijn vroolijk.

En spreekt ge *tot meer jongens, meer meisjes, meer kinderen*, dan zegt ge:

Gij zingt; *gij* zijt vroolijk.

Wij is het meervoud van *ik*. *Gij* is enkel- en meervoud.

3.

De drie Personen.

De persoon, die spreekt (spreker), heet 1ste persoon.

De persoon, tot wien men spreekt (aangesprokene),
heet 2de persoon.

De persoon, over wien men spreekt, heet 3de persoon.

Ik en *wij* zijn de voorn.w. van den 1sten persoon.

Gij is het „ „ „ 2^{den} „

Hij }
Zij } en *zij* zijn de „ „ „ 3^{den} „
Het }

Al deze voorn.w. heeten *persoonlijke voorn.w.*

Opgave.

Gebruikt de *persoonlijke* voorn.w. in het enkel- en meervoud in zinnen, — zóo, dat het duidelijk is voor welk zelfst. n.w ze in de plaats staan.

4.

Tegenwoordige Tijd.

Van de werkwoorden: *leeren*, *droomen*, *dansen*, *zingen* zijn:

Leer — droom — dans — zing — de *wortels*.

In de zinnen:

Ik leer.	} Tegenw. tijd.
Gij leert.	
Hij leert.	
Zij leert.	
Het leert.	

wordt van het onderw. telkens hetzelfde gezegd.

Leeren is geworden *Leer* of *Leert*.

Aan de vormen : *Leer* en *Leert* kan men zien, welke persoon het onderwerp is.

N.B. Het werkw. heeft hier voor den 2^{en} en 3^{en} persoon denzelfden vorm. — 't Zou zeker de duidelijkheid zeer bevorderen als de 3e persoon van het werkw. in vorm van den 2^{en} persoon verschilde, evenals in 't Fransch bijv. in

J'ai — tu *as* — il *a* — *J'aurai* — tu *auras* — il *aura*

De vorm van den 1sten persoon-eukelv. = den wortel.

De vorm „ „ 2^{den} „ „ = den wortel + t.

De vorm „ „ 3^{den} „ „ = den wortel + t.

De vormen voor het meervoud der drie personen zijn :

Wij *leeren* = het werkw. zelf.

Gij *leert* = het enkelvoud.

Zij *leeren* = het werkw. zelf.

Deze zijn nu de vormen van den *tegenw. tijd*. De werking *leeren* gebeurt op het oogenblik, dat men spreekt. — Ik, gij, hij enz. zijn juist bezig met leeren.

N.B. Door de verschillende vormen van het werkw. kan de persoon, die de handeling verricht en kan ook de tijd, waarin de handeling plaats heeft, worden aangewezen.

Opgave.

Schrijft eens 20 zinnen, waarin het onderwerp een persoonlijk voorn.w. en het gezegde een werkw. is, in den tegenw. tijd.

Verleden Tijd.

Ik leerde gisteren.	}	Verleden tijd.
Gij leerdet gisteren.		
Hij leerde gisteren.		

Het leeren is *geheel voorbij* op het oogenblik, dat men spreekt.

De vorm — 1ste persoon enkelv. — is leer-de = den wortel + **de**.

De vorm — 2de persoon enkelv. — is leer-**det** = den wortel + **det**.

De vorm — 3de persoon enkelv. — is leer-**de** = den wortel + **de**.

Er wordt ook wel **te** bij den wortel gevoegd in dezen tijd; dat hangt af van de *laatste* letter des wortels.

Ik hak-te — Gij hak-tet — Hij hak-te.

Ik schep-te — Gij schep-tet — Hij schep-te.

Ik dorsch-te — Gij dorsch-tet — Hij dorsch-te

Ik rust-te — Gij rust-tet — Hij rust-te

Ik dans-te — Gij dans-tet — Hij dans-te.

N.B. Gij zult u met het gebruik van **de** of **te** niet vergissen, als ge voor u zelve eerst den *verl. tijd* zegt.

De vormen van het meervoud der 3 personen zijn :

Wij leer-*den*.

Gij leer-*det*.

Zij leer-*den*.

Werkwoorden, die **de** of **te** in den verleden tijd bij den wortel aannemen, heeten *zwakke werkwoorden*.

Vele werkwoorden hebben een' afzonderlijken vorm voor den verleden tijd en heeten *sterke werkwoorden*.

Staan: Ik stond — Gij stondt — Hij stond.

Slaan: Ik sloeg — Gij sloegt — Hij sloeg.

Gaan: Ik ging — Gij gingt — Hij ging.

Blazen: Ik blies — Gij bliest — Hij blies.

Slijpen: Ik sleep — Gij sleept — Hij sleep.

Dan is de vorm van den 3en persoon = dien van den 1sten pers. De vorm van den 2den persoon = dien van den 1sten + t.

Deze vormen duiden dus aan, welke persoon de werking verricht heeft — en, dat de werking reeds verleden is, op het oogenblik, dat men spreekt. Het zijn de vormen van den *verleden tijd*.

Opgave.

Schrijft eens 20 zinnen, waarin het onderwerp een persoonlijk voorn.w. en het gezegde een werkw. is in den verleden tijd.

6.

Toekomende Tijd.

In les 4 en 5 zagen wij, dat de werking *tegenwoordig* en ook *verleden* kan zijn.

Er is nog een *derde* geval mogelijk.

Ik zal zingen.	} — Toekomende tijd.
Gij zult zingen.	
Hij zal zingen.	

Het zingen moet nog plaats hebben; de tijd *waarop*, moet nog komen; is nog in de *toekomst*. De toekomende tijd wordt niet uitgedrukt door een bijzonderen

vorm van het werkwoord, maar met *behulp* van de woordjes *zal, zult, zal*.

N.B. Deze woordjes heeten daarom *hulpwerkwoorden van tijd*.

Het werkwoord zelf behoudt voor de drie personen den vorm der *onbepaalde wijs*. — De vormen *zal, zult* en *zal* wijzen de verschillende personen aan.

Het *meervoud* der drie personen is :

Wij zullen zingen.

Gij zult zingen.

Zij zullen zingen.

Opgave.

Schrijft 20 zinnen, waarin het onderwerp door een pers. voorn.w. of zelfst.n.w. wordt uitgedrukt en het gezegde den *toek. tijd* aanduidt.

7.

Hulpwerkwoorden van Wijze.

Behalve den tijd kan het gezegde ook de wijze aanduiden, waarop de spreker zijne gedachten wil voorstellen.

Ik *kan* zingen d. i. Ik ben in staat te zingen.

Ik *mag* zingen » Ik heb vrijheid tot zingen.

Ik *moet* zingen » Ik ben genoodzaakt te zingen.

Ik *wil* zingen » Het is mijn wil te zingen.

Ik *durf* zingen » Ik heb den moed te zingen.

Het gezegde wordt telkens uitgedrukt door de woordjes: *kan, mag, moet, wil* en *durf* en het werkwoord *zingen* in de onbep. wijs.

De woorden: *kunnen, mogen, moeten, willen* en *durven*

zijn dus ook *hulpwerkw.* en wel *hulpwerkw. van wijze.*

N.B. Ik *kan*; ik *mag*; ik *moet*; ik *wil*; ik *durf*.

De *hulpwerkw.* van wijze drukken op zich zelf niet genoeg uit. — De vraag ligt dadelijk voor de hand:

Wat kan, mag, moet, wil en durf ik?

Ze worden daarom ook wel *hulpbehoevende werkw.* genoemd.

Ontleding: Ik mag zingen. — Zuiver enk. zin.

Ik — Onderwerp.

mag zingen. — Gezegde.

Opgave.

Ontleedt gij ook eens:

Ik zal niet kunnen komen. — Gij hebt willen zingen. — Anna zal niet mogen uitgaan. — Een braaf kind moet gehoorzaam zijn. — Een bloesem kan eene vrucht worden. — Hij mag geen domoor blijven. — Wie durft onbeleefd zijn? — De tuinman wil morgen in onzen tuin komen. — Een knaap wil een man schijnen.

8.

Mannelijk.

Zie hier de buiging van een mannelijk zelfst. n.w. met een bijv. n.w.

Enkelvoud.

Meervoud.

1. De hoge boom (m.)	1. De hoge boomen.
2. Des hoogen booms.	2. Der hooge boomen.
3. Den hoogen boom*.	3. Den hoogen boomen.
4. Den hoogen boom.	4. De hooge boomen.

* Voor de beteekenis van den 3^{en} naamval zie men Afd. VII. Les 2. Mondelinge opheldering is vooreerst voldoende.

Opgave.

1. *Gebruikt deze verschillende gevallen in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo: De roode wijn. (m.)*
 De bloedige veldslag. (m.)
 De rustige slaap. (m.)
3. *Gebruikt eenige van deze naamvallen in zinnen.*

9.

Het bezittelijk Voornaamwoord.

Mijn hond is trouw. *Onze* hond is trouw.
Uw hond is trouw. *Uw* hond is trouw.
Zijn hond is trouw. *Hun* hond is trouw.
Haar hond is trouw. *Haar* hond is trouw.

In deze zinnen wordt het onderwerp nader bepaald door de woordjes: *mijn, onze — uw — zijn, hun, haar*. Deze woorden wijzen aan welke persoon den hond bezit of aan welken persoon de hond toebehoort. Men noemt ze *bezittelijke voornaamwoorden*. In deze zinnen doen zij dienst van *bijv. n.w.*

N.B. De bezitt. voorn.w. kunnen ook *zelfstandig* voorkomen:
 Het geld is *het uwe*.

De buiging van het bezitt. voorn.w. is *gelijk* aan die van het *lidwoord*.

1. Mijn trouwe hond.	1. Mijne trouwe honden.
2. Mijns trouwen honds.	2. Mijner trouwe honden.
3. Mijnen trouwen hond.	3. Mijnen trouwen honden.
4. Mijnen trouwen hond.	4. Mijne trouwe honden.

Opgave.

1. *Gebruikt deze gevallen in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo:* Onze dappere haan — Hun scherpe beitel — Haar kostbare diamant — Zijn hooge helm.

10.

Vrouwelijk.

1. De fraaie bloem.	1. De fraaie bloemen.
2. Der fraaie bloem.	2. Der fraaie bloemen.
3. Der fraaie bloem.	3. Den fraaijen bloemen.
4. De fraaie bloem.	4. De fraaie bloemen.

Opgave.

1. *Gebruikt deze uitdrukkingen in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo:* de goede tijding; de vriendelijke zon.
3. *Gebruikt eenige van deze naamvallen in zinnen.*

11.

Het aanwijzend Voornaamwoord.

Die man is oud. *Dit* huis is oud.
Deze man is vriendelijk. *Dit* huis is nieuw.

De woorden *die*, *deze*, *dat* en *dit* zijn nadere bepalingen van het onderwerp in elken zin; — deze vier zinnen zijn alzoo uitgebreid enkelv.

Met: *die* en *dat*; *deze* en *dit* wijst de spreker de dingen als met den vinger aan: door de beide eerste woorden de dingen, die verder af zijn, door de beide laatste de dingen, die dichter bij zijn. — Die woorden heeten *aanwijzende voorn.w.*

De buiging van deze voorn.w. is gelijk aan die van het *lidwoord*.

1. Die fraaie bloem.	1. Die fraaie bloemen.
2. Dier fraaie bloem.	2. Dier fraaie bloemen.
3. Dier fraaie bloem.	3. Dien fraaien bloemen.
4. Die fraaie bloem.	4. Die fraaie bloemen.

Opgave.

1. *Gebruikt deze gevallen alle in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo: Die schitterende ster. — Deze gekleurde kapel.*
3. *Gebruikt eenige van deze naamvallen in zinnen.*

12.

Onzijdig.

1. Het fiere paard.	1. De fiere paarden.
2. Des fieren paards.	2. Der fiere paarden.
3. Het fiere paard.	3. Den fieren paarden.
4. Het fiere paard.	4. De fiere paarden.

Opgave.

1. *Gebruikt deze naamvallen in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo: Het ranke hert — Ons tam konijn — Dit fijne linnen — Haar kostelijk bont.*
3. *Gebruikt eenige van deze naamvallen in zinnen.*

13.

Het Bijv. naamw. als Zelfst. naamw.

Het *bijv. nw.* wordt dikwijls gebruikt als *zelfst.n.w.* en

heeft dan ook, als het een' persoon aanduidt, voor de verschillende betrekkingen, verschillende vormen.

Enkelvoud.**Meervoud.***Mannelijk.**Vrouwelijk.*

1. De rijke.	1. De rijke.	1. De rijken.
2. Des rijken.	2. Der rijke.	2. Der rijken.
3. Den rijke.	3. Der rijke.	3. Den rijken.
4. Den rijke.	4. De rijke.	4. De rijken.

Opgave.

1. *Gebruikt deze naamvallen in zinnen.*
2. *Verbuigt evenzoo: De goede — De brave — De wijze — De zwakke.*

N.B. Men moet zeggen: Dit is het portret van Filips den Goeden. Wij spreken over Karel den Stouten alsof men zei: van den goeden Filips; over den stouten Karel.

Eenige bijv.n.w. hebben altijd denzelfden vorm:

a) die eene stof aanduiden: Dit is eene stalen vork (v.)
Hier zijn linnen zakdoeken.

b) die op *lei* en *hande* uitgaan: Hier zijn allerlei veeren.

Schrijft 20 zinnen, waarin stoffel. bijv. n.w. in verschillende naamvallen voorkomen.

14.

Herhaling.

1. Wat zijn persoonlijke voorn.w.?
2. Wat verstaat men door de drie personen?
3. Noemt de pers. voorn.w. van elken persoon?
4. Wat drukt de tegenw. tijd van een werkwoord uit?
5. Hoe vormt men de personen van den tegenw. tijd?

6. Wat duidt de verl. tijd van een werkwoord aan?
7. Hoe vormt men de personen van den verleden tijd?
8. Wat zijn zwakke werkwoorden? Wat sterke werkwoorden?
9. Wat duidt de toekomende tijd aan?
10. Hoe worden de personen van dien tijd gevormd?
11. Wat zijn hulpwerkw. van tijd?
12. Wat duiden de hulpwerkw. van wijze aan?
13. Wat zijn bezittelijke voornaamw.?
14. Wat weet gij van hunne buiging?
15. Wat zijn aanwijzende voornaamw.?
16. Vertelt iets van een bijv. n.w., dat als zelfst. n.w. gebruikt wordt.

AFDEELING VI.

OEFENINGEN.

1.

Deelwoorden.

Zingen .. en springen .. vervolgde hij zijn .. weg. Dansen .. en lachen .. kwam het meisje binnen. Schreien .. vertelde het kind zijn ongeluk. De kind zaten gekniel .. voor het bed — moeder. Leeren .. en spelen .. brengen wij de . dag door. De vrouw liep bedroef .. door de straten. Zingen .. stijgt de leeuwerik in de —. Napoleon was meer gevrees . dan bemin .. De schade in één jaar door de meikevers aangerich .. is zeer groot. De Franschen werden toen naar alle zijden vervolg .. en overal gedoo .. De dieren bewegen zich vliegen .., kruipen .., zwemmen .., fladder .., loopen .. en springen .. van de éene plaats naar de —.

Opgave.

Trekt een streepje onder elk deelwoord en wijst door de letter t het tegenw. — en door de letters verl. het verleden deelw. aan.

2.

Sterke Werkwoorden.

Binden — Bond — Gebonden.

Schelden — Schold — Gescholden.

Gaat zoo eens voort met:

zwemmen — zenden — delven — bergen — zingen — melken — wringen — winnen — winden — spinnen — vinden — drinken — dwingen — beginnen — glimmen — klinken — krimpen — springen — schenken — smelten.

Ik bind — Ik bond

Gij bindt — Gij bondt

Hij bindt — Hij bond.

Vult aan:

Gij zon.. mij uw boek. Hebt gij mij uw boek (zenden)? Het water der rivier was (zwellen). Het hout krimp.. door de —. Was de deur ook al (krimpen). Des nachts (spinnen) eene spin haar web voor het hol. Hebt gij reeds (drinken)? Is de koe al (melken)? Wie heeft u (uitschelden)? Hij spron.. in de rivier en kwam (zwemmen) aan den —. Een matroos redde (zwemmen) zijn leven. Wie heeft mijn mes (vinden)? Zij (wringen) hare dorre handen. Gij bon.. uwe haren op. Zij bon.. haren hond aan een' paal. Bezweet (drinken) hij een teug koud water. God (zenden) op tijd regen en —. Toen (krimpen) zijn hart ineem van schrik.

3.

De dood . . . (delven) gisteren een graf. De mijnwerker (delven) in den grond. Aan wien (schenken) gij uw vertrouwen? Er (glimmen) eene vonk in de asch. De toon eener trompet (klinken) door de straten. De slang (winden) zich toen om zijn lichaam. De man (winden) het touw op. Hoeveel hebt gij (winnen)? Gij (winnen) gisteren veel geld. Waar hebt gij uwe schatten (bergen)? Anna (beginnen) toen het te laat was Er (zingen) van morgen een vogel aan mijn raam. Toen de de school eindig .. (bergen) de kinderen de leien weg. Een' goeden vriend vind .. men niet licht. Hebt gij er een (vinden), houdt hem dan in —. IJzer (smelten) door de hitte; suiker (oplossen) in vloeistoffen. Had de meid de boter (smelten)? Wanneer (winden) gij het touw op? Gij (zingen) gisteren een schoon lied. Het laken wor .. eerst (krimpen) en dan verwerk . . . Gij (schenken) mij toen uw vertrouwen. — Bij die tijing (springen) hij een voet —. Is het waschgoed al (wringen)? Heeft het vee al (drinken)? Zijn lied heeft door het bosch (klinken). Eene gems was in de sneeuw (zinken). Wie heeft dat praatje (verzinnen)? Wie de boomen (schenden), verniel .. het werk van God. Klein vogelij, wat (zingen) gij een lustig —. Is hij in den boom (klimmen)? De groente slink .. door het koken.

Gij zwom .., gij dolf .., gij zond .., gij vond .., gij begon ..

4.

Deelwoorden.

Ik heb het nieuws (hooren). Morren .. en klagen .. verricht hij zijn werk. Zij hebben een prachtig lied (zingen). Was het paard (struikelen)? De zon vertoonde zich glanzen .. en schit-

teren... Gij werd.. vermaan.. en uw broeder gestraf... Hij werd (spotten) en (honen). Zij was uit het venster (springen). Twee vinken hadden in onzen pereboom genestel..: wij hebben — niet gestoor.. en zij hebben — eitjes (uitbroeden). Die val heeft hem hevige pijn veroorzaak..; hij werd in een draagstoel vervoer... Wie eens (liegen) heeft, word.. zelden meer geloof... Het heeft u niets (baten), dat gij u onder zijne — gestel.. hebt. De wezels worden in ons land steeds vervolgd.. en gedoo... Toen Heemskerk op Nova-Zembla was gelan..., werd één zijner — door een' ijsbeer verscheur... Piepen.. schreeuwen.. en vechten.. rolden de ratten over mijn' zolder. Die tijding was spoedig een loopen.. nieuwtje. Kraaien.. verkondig.. de.. haan het — van den dageraad. Een herhaal.. geroep deed zich hooren. Trippel.. zit het musch.. op het dak. De nachtvorst heeft veel schade (berokkenen) aan de vruchtboomen. Hij heeft zijn doel bereik... Dierenplagers moesten gestraf.. worden.

5.

Deelwoorden.

Hazen en konijnen door de jagers aanhoudend vervolgd.., zijn in ons land zeer verminder... Wat was mijn broeder verander..! Hebt gij hem de tijding medegedeel... De valk vermoord.. vele trekvogels. Het leger had zich verzameld.. Hebt gij de fouten verander.., die gij gemaakt.. heb..? Duinkerker kapers hadden vele schepen geroofd.., en de manschappen gedoo.. of als slaven verkocht... Wie heeft Leiden belegerd.. in 15..? Wanneer is Zutphen geplund.. en Naarden uitgemoord..? Deze geschenken zijn voor u bestemd... Zij zijn naar Rotterdam afgereisd... Hij heeft zich op het schrijven

toegeleg... Dit haastige werk werd dadelijk afgekeur... Ik heb er nog een' tweed.. brief bijgevoeg... Zij hadden een half dozijn brieven gewissel... Zijne woorden hadden de zaken meer verwar.. dan opgehelder... Hebt gij uw opstel al gemaak..? Hij had zijn hoed in de oogen gedruk... Hij heeft veel gehoop.. en is nu bitter teleurgestel.. De kroonprins reed zegepralen.. aan het hoofd van d.. stoet. De val had hem geheel bedwelm... Had hij zich even gewen.., dan had hij nog tijdig het gevaar bemerk... Wij werden door onze vrienden aan de boot opgewach...

6.

Sterke Werkwoorden.

Helpen — hielp — geholpen.

Gaat zoo eens voort met:

bederven — sterven — werpen — zwerven.

Hij is in Indië (sterven). De tijger (zwerven) rond in de bosschen van Java. Er werden bommen in de stad (werpen). Wie heeft u met een' steen (werpen)? Toen hij langs de rivier wandel.., (werpen) de jongens — met steenen. Wie (sterven) in 1584? Hij (helpen) onlangs zijn vriend uit den nood. Het zeewater had de lading (bederven). Sterven.. sprak hij nog een woord. Beschimmel.. brood is (bederven). Hij (zwerven) toen nog op zee. Zijn broeder (sterven) aan de koorts. Het is eervol voor zijn vaderland te —. Gij (bederven) uw schrift, als gij er zand opstrooi... Wie heeft hem terecht (helpen). Onder groote smarten is hij (sterven). Met onrijp ooft (bederven) gij uwe maag.

Deelwoorden.

Ik had eenig.. tijd op en neer gedrentel.., toen hij mij ontmoet... Ik werd onverwachts uit mijne mijmering gewek.. door mijn' vriend, die uit alle macht (roepen): »Zoo heb ik je dan eindelijk (vinden). Mijn vriend droeg een zijd.. vest, eene dunne lake.. broek, eene fijne linnen kiel; zijn linnen was zeer helder en zijn overhemd netjes opgeplooi... Ik wist niet of ik waak... of droom... Ik had nog nooit zoo iets gehoor.. Ik heb wel tienmaal gerus., eer ik het dorp had bereik.. Toen antwoord.. een heel oud ventje: dat had ik wel gedach... Eerst word.. het ijzer gegloei.. dan gesmee.. Wat heb ik mij in uw geluk verblij... Rooven.. en moorden... trek... de sperwer van veld tot veld. Ondervinding leer.. De ratten worden geschuw.. en gevrees..; de muizen vervolgd.. en dikwijls gemartel... Mijn vader was geheel in gedachten verdiept... De trein begon schudden.. en rammen.. voorttegaan. Ik heb hem vertel., dat ik van woonplaats ben verander.. Zijn broeder kwam bedroef.. en beschrei.. binnen. De hond zag mij grijnzen.. aan. Heeft hij uw brief reeds beantwor.? De meikever vliegt snorren.. en gonzen.. door de lucht. In Juli wordt het gras gemaai., gedroog... en als hooi in de schuren gezamel.. Gewapen.. met een scherp.. angel (m.) en altijd tot verdediging — vlieg.. de bij van bloem tot bloem. De dief werd ontdek.., gevan..., ondervraag.. en tot boete veroordeel...

Opgave.

Plaatst een streepje onder elk deelwoord en zegt bij welk woord het behoort.

8.

Deelwoorden.

De vos roof .. en vermoor .. vele hoenders. De vrouw ston .. schreien .. tegen een' boom geleun .. Hij klop .. aan de deur eener — hut en zij werd .. langzaam geopen .. Frissche wind, gij (verven) onze wangen rood, gij (geven) ons goed .. moed; gij (verschaffen) ons lust en —. Luid jammer .., gillen .. en kermen .. liep de hond door de straten met een (breken) poot. Hebt ge ooit (hooren) van Reintje den Vos? De mol vervolg .. de schadelijke engerlingen en spoor .. ze onvermoei .. op. Soms word .. het licht der zon door zware mist benevel .. en duisternis versprei ... zich over de geheele stad Londen; dan bran .. men gaslicht in alle winkels, de straten worden verlicht ... als in d .. lang .. winternacht maar de nevel is —; het éene rijtuig botst tegen het — en menig-een kom .. — het leven. Het licht der maan viel beven .. op het geboomte. De reiziger, die de woestijn doortrek .., word .. dikwijls gekwel .. door een vreeselijken dorst. Het kind zat (knielen) voor zijn bedje. Eenige steden van ons land zijn overbevolk .. In het najaar worden de hommels gedoo .. en verwijder .. Hebt gij al voor uw hondje gezorg ..?

9.

Sterke Werkwoorden.

Bijten — beet — gebeten.

Schrijven — schreef — geschreven.

Gaat gij zoo eens voort met:

snijden — blijven — drijven — verdwijnen — glijden — grijpen — hijgen — kijken — knijpen — krijgen — krijten — lijden — prijzen.

Vult in :

Waar is uw vriend (blijven)? Het hooi is van den wagen (glijden). Gij (snijden) u in den vinger. Een knaap (drijven) den ezelt voort. De zon (verdwijnen) gisteren achter rozewolken. De kreeft had hem met de scharen (knijpen). Zij hebben (krijten), als kleine kinderen. Wat heeft hij pijn (lijden)! Hij (blijven), wie hij is. Hij (snijden) riemen van eens anders leer. Het ijs (glijden) langs den boeg. Gij (glijden) over het ijs. De arend (grijpen) het jonge lam. Als gij hard loop . . . , (hijgen) gij. Gij hebt niet goed rondom u (kijken). Hij (kregen) verleden week straf. Olie (drijven) op water. De vader (prijzen) gisteren zijn zoon. De onderwijzer heeft het kind (prijzen). Wie heeft het boek (krijgen)? Hebt ge (krijten)? Nu, (krijten) maar niet. Gij (kijkten) hem toen verbaas . . . aan. Laatst (snijden) gij u ook al. Toen had de hond u (bijten). Wie (bijten) u toen in het been. (Grijpen) gij van morgen den vogel! Hij (krijten) laatst van pijn. De dief werden (grijpen). Gij (schrijven) nu slecht, laatst (schrijven) gij beter. Sommige molens worden door water (drijven).

10.

Sterke Werkwoorden.

Evenzoo :

Slijpen — sleep — geslepen.

rijden — rijgen — rijten — schijnen — slijten —
wijzen — zwijgen — bezwijken — strijden — strijken —
smijten — spijten — stijgen — verwijten.

Vult in :

De zon (verschijnen), de nacht (verdwijnen). Gij (rijden) toen op een' draf. Is de ezelt onder den last (bezwijken)? De

luchtbal (stijgen) hoog in de lucht. Wie heeft u den weg (wijzen)? Wie zal u den weg (wijzen)? Zijne jas is geheel (verslijten). De soldaat (strijden) voor den koning. Zij (rijgen) gisteren kralen aan een snoer. Gij (rijgen) de laarzen te vast. Gij (rijden) lang te paard. Een duifje (strijken) bij Grietjes wiegje neder. — Gij (strijden) steeds voor uwe eer. Dat heeft mij erg (spijten). Gij (smijten) toen uwe boterham voor den hond. Van morgen (schijnen) de zon in mijne kamer. Het paard had de borst (openrijten). Met de slagstanden (rijten) het wilde zwijn het paard de borst open. (Strijken) gij altijd zelf de kraagjes? De moeder (strijken) bij die woorden het kind over de wang. Wat (spijt) het mij, dat de staartster (verdwijnen) is. Een verstanding kind (zwijgen) op tijd. Hebt ge uwe kralen al (aanrijgen)? Zijn de messen al (slijpen)? Vele helden zijn in den jongsten oorlog (bezwijken). Waarom hebt ge niet (zwijgen)? De prijs der levensmiddelen is zeer (stijgen).

11.

Gebruikt in goede, verstaanbare uitdrukkingen of in zinnen de tegenw. of verleden deelw. van :

nijpen — blinken — binden — klimmen — zwer-
ven — wringen — kerven — zwellen — klinken —
blijven — bijten — drijven — spijten — stijgen.

Bijv : Een *nijpend* gevaar.
 De *nijpende* koude.
 Een *nijpend* gebrek.

12.

Plaatst bij deze zelfst. n. w. een verleden deelwoord.

De — bloem.	De — boom.
Eene — peer.	Een — hoefijzer.

Een — kuiken.

Een — boek.

Het — vleesch.

Het — vee.

De — haring.

De — hoop.

Een — plan.

De — boter.

Een — mes.

De — druif.

Het — nest.

De — wond.

13.

Sterke Werkwoorden.

Bidden — bad — gebøden.

Liggen — lag — geleegen.

Gaat zoo eens voort:

zitten — eten — vergeten — geven — vreten —
 lezen — meten — genezen — treden — wezen.

Vult in:

Ik (bidden) tot God. Hebt gij al (bidden)? Waar heeft uw boek (liggen)? (Bidden) gij op tijd? Een korreltje (geven) eens eene aar. De rupsen hadden de kool (opvreten). Wij (wezen) laatst bij Saartje en (eten) dikke wafels. Hij (geven) gisteren een feest. Hebt gij de courant (lezen)? De dokter (genezen) den zieke. Het water werd den matrozen (toemen-ten). Wie heeft u op den voet (treden)? Poedel, zeg mij toch eens even, wie die melk heeft (opeten)? Jantje (liggen) in 't gras en sliep. Hij (lezen) den brief op een' hoogen toon.

14.

Schrijft in het meervoud:

Ik gaf u mijn woord. Zij vergat hare belofte. Hij genas van zijne ziekte. Ik was hoogst gelukkig. Ik lag in eene koorts. Het paard vrat hooi. Het kind gaf den bedelaar zijne boterham. Hij mat de diepte met zijn oog. De heer

zat te paard. De arend vrat het lam op. Hij sneed zich in den vinger. Zij kreet hare oogen uit. Hij verdween in de duisternis. Een hoed dreef op het water. De vader greep het kind bij de hand. De hond beet den knaap in het been. Hij gleed van den kant in het water. Zij sneed haren naam in den boom. Hij schreef zijnen naam in het zand. De sperwer greep mijn sjijsje. Hij keek op zijn' neus. Hij kreet van schaamte en berouw. De moeder hielp het gevallen kind. De Arabier zwierf door de woestijn. Ik bedierf onvoorzichtig mijn werk. Zij wierp zich tegen den grond. De spin spon haar web. De kat wrong haar kop in de kan. Het vogeltje sprong en zong. Ik dolf in de aarde. Ik borg mijne lei weg. Het wormpje glom in het gras. Hij wond het touw van zijnen vlieger op. Ik won den prijs. Zij wondt zich aan den vinger. De visch zwom in het net.

NB. Ik bleef. Wij bleven.

Zoo is 't met alle *oe's* in sterke werkwoorden.

15.

Schrijft als onderwerp in deze zinnen het voornaamwoord van den 2^{en} persoon.

Ik at mijne boterham. Ik spon eenen draad. Vond ik mijn broeder terug? Zond ik mijn' vriend een boek? Wond ik het garen op? Zwommen de visschen in den vijver? Bindt de tuinman de planten op? Ik drink graag hier? Ik win den prijs niet. Ik verborg mijn boek. Sprong ik over de sloot? Ik begon bang te worden. Ik hielp hem uit den nood. Ik sterf nog van honger. - Ik zwierf door de straten. Ik zwierf door Duitschland. Ik las de courant. Bedierf ik mijne toekomst? Ik glijd langs eene plank. Ik lijd veel pijn. Leed

ik veel pijn? Verdween ik niet spoedig? Ik bleef zijn vriend. Ik snijd eene fluit. Ik hijg van vermoeidheid. Ik prijs zijn' moed. Krijg ik mijn loon? Kreeg ik mijn loon? Streed ik voor het vaderland? Ik streek het linnen.

16.

1. Ik *pluk* een appel.
2. Ik *heb* een' appel *geplukt*.
3. Ik *plukte* een' appel.

Brengt nu deze zinnen in bovenstaande tijden.

De dwaas spreekt dikwijls zonder te weten, wat hij zegt. Aalmoezen geven verarmt niemand. God verlaat de zijnen niet. Ik schrijf eenen brief en Hendrik schrijft zijne vertaling. Johan denkt over zijne sommen na. Waarover heeft hij den geheelen avond met u gesproken? De knaap las iets voor uit de courant. De éene sterft vroeg; de andere laat. Wij waren in onzen tuin en brachten daar twee aangename uren door. Daarna hebben wij onzen tuin verlaten en zijn in de weide gegaan, waar wij schoone bloemen geplukt hebben. Het was reeds laat toen wij de weide verlieten. De wezels eten de eieren der hoenders, der eenden en der ganzen. De nachtegaal bemint het gemurmel der beek en de stilte der bosschen. De zon schijnt des daags.

17.

Sterke Werkwoorden.

Schieten — schoot — geschoten. *

Buigen — boog — gebogen.

* Schoot — geschoten. Zoo is 't met alle Oo's in sterke werkw.

Gaat zoo eens voort met:

Gieten — kiezen — bieden — verliezen — genieten —
vliegen — vriezen — druipen — fluiten — schuiven —
sluipen — snuiten — stuiven — zuigen — spruiten —
buigen.

*Schrijft zinnen, waarin de verschillende vormen dezer werk-
woorden gebruikt worden. (Zie N°. 2, 3, 6, 9 enz. dezer
afdeeling.)*

18.

Sterke Werkwoorden.

Dragen — Droeg — Gedragen.

Heffen — Hief — Geheven.

Gaat zoo eens voort met:

varen — schoppen — wasschen — hangen — vallen —
houden — vallen — vangen — blazen — laten — raden
— slapen — loopen — houwen — stooten — roepen.

*Schrijft weer zinnen, waarin de verschillende vormen dezer
werkw. gebruikt worden.*

19.

Sterke Werkwoorden.

Brèken — Brak — Gebroken.

Stelen — Stal — Gestolen.

Gaat zoo eens voort met:

Nemen — spreken — steken — bevelen — treffen
— scheren.

Gebruikt de verschillende vormen dezer werkw. in zinnen.

AFDEELING VII.

1.

Voorwerp.

Als gij zegt: *Ik tel*, vraagt men al licht: *Wat telt gij?*

Ik tel mijn geld.

Ik tel mijne appels.

Ik tel mijne knikkers.

Met het gezegde *tel* was men niet tevreden; men verlangde te weten welke zaken, welke *voorwerpen* geteld werden; in één woord: men verlangde eene nadere bepaling bij het werkw. Die nadere bepaling bij het werkw. heet *voorwerp*.

Vraagt eens naar het voorwerp in elk van deze zinnen:

De jongen slaat den hond.

Klaas Vaak kent vele vertelseltjes.

Ik hoor den regen.

De vader had het venster geopend.

De spin zal een web maken.

De haan had eene parel gevonden.

Ontleedt deze zinnen. Bijv.:

De jongen — Onderwerp.

slaat — Gezegde.

den hond — Voorwerp van slaat.

Het voorwerp heeft altijd den vorm van den 4^{en} naamval, of men zegt ook wel: *Het voorwerp staat in den 4^{en} naamval.*

NB. Deze vierde naamval is niet het gevolg van een voorafgaand voorzetsel.

Maakt eens 25 uitgebr. enkelv. zinnen met een voorwerp in den 4^{en} naamval bij de volgende werkwoorden:

wasschen — breien — schrobben — eten — lezen — teekenen — zoeken — graven — zien — tellen — plukken — wieden — bakken — verven — schieten — breken — braden — snijden — vlechten — vangen — drinken — bewerken — broeden.

Bijv.: De waschvrouw zal *het goed* wasschen.

Werkwoorden, die een voorwerp in den 4^{en} naamv. bij zich dulden, heeten **overgankelijke** werkw., omdat de werking, die zij aanduiden, op dat voorwerp *overgaat*; dat voorwerp *ondergaat* of *lijdt* de werking.

Tot de *overgankelijke* behooren ook: *zich wasschen*, *zich kleeden* enz. In: *Ik wasch mij* is *mij*, het voorwerp, *dezelfde persoon* als het onderwerp.

NB. De bijv. naamwoorden, die eene *maat*, een *gewicht*, een' *ouderdom*, *tijd* of eene *waarde* aanduiden, worden gevolgd door eene bepaling in den 4^{en} naamval:

Voorbeelden: Het diertje was *eenen dag oud*. — Die plank is *eenen duim dik*. — De sloot was *eenen Meter breed*. — Een goed begin is *eenen daalder waard*. — Het ei was twee lood **zwaar**.

Ontleedt deze zinnen.

2.

Persoonlijk Voorwerp.

Ik geef eene aalmoes.

Als ge dezen zin zegt, vraagt men u al licht:

V.

4

Aan wien geeft gij eene aalmoes?

En gij antwoordt:

Ik geef *den bedelaar* eene aalmoes.

Aalmoes *is* en *blijft* nu het voorwerp van *geeft*.

Maar de nadere bepaling „*den bedelaar*” wijst aan, wie de aalmoes ontvangt; wie de persoon is *ten behoeve van wien* de werking geschiedt. Was deze persoon er niet, ge zoudt niet geven.

„*Den bedelaar*” heet **persoonlijk voorwerp**; dit voorwerp is de persoon *om wien, ten behoeve van wien* de werking geschiedt.

Het persoonlijk voorwerp heeft den vorm van *den* 3^{en} naamval.

Ik geef (aan) *den bedelaar* eene aalmoes.

Ik geef (aan de) *der bedelaars* eene aalmoes.

Ik geef (aan de) *den bedelaars* eene aalmoes.

Ik geef (aan de) *den bedelaressen* eene aalmoes.

Opgave.

Ik schrijf *mijnen broeder eenen brief*.

Gaat zoo eens voort en gebruikt als gezegde:

zenden — beloven — brengen — koopen — bieden — wijzen —
schenken — verleenen — enz.

Ontleding:

Ik	—	Onderwerp.
geef	—	Gezegde.
den bedelaar	—	Pers. voorwerp. van geef.
eene aalmoes	—	Voorwerp van geef.

Het Pers. Voornaamw. in den 3en en 4en Naamval.

a.) De pers. voornaamw. kunnen ook dienen als: *voorwerp*, als *pers. voorwerp*, of als *bepaling met een voorzetsel*.

Bijv :

Daar is *Jan*. Ik hoor *hem*.

Daar is *Mina*. Ik hoor *haar*.

Daar is *het kind*. Ik hoor *het* (hetzelve).

Daar zijn *de jongens*. Ik hoor *hen* (*ze*).

Daar zijn *de meisjes*. Ik hoor *haar* (*ze*).

Daar zijn *de kinderen*. Ik hoor *hen*.

In deze voorbeelden ziet gij het pers. voornaamw. gebruikt voor alle geslachten in het enkel- en meervoud en wel als *voorwerp*.

Opgave.

Maakt zinnen, waarin als voorwerp voorkomen:

hem — haar — het — hen — haar — hen (onz. meerv).

b. Als *persoonlijk voorwerp* behouden de voornaamw. niet alle denzelfden vorm als hierboven.

Daar is *Jan*. Ik geef *hem* (aan hem) een' appel.

Daar is *Mina*. Ik geef *haar* (aan haar) een' appel.

Daar is *het kind*. Ik geef *het* (hetzelve) een' appel.

Daar zijn *de jongens*. Ik geef *hun* (aan hen) een' appel.

Daar zijn *de meisjes*. Ik geef *haar* (aan haar) een' appel.

Daar zijn *de kinderen*. Ik geef *hun* (aan hen) een' appel.

Opgave.

Maakt zinnen, waarin: hem, haar, het en hun als persoonl. voorwerp voorkomen.

c. Als bepaling met een voorzetsel blijft de vorm dezelfde als onder a. Ziet maar hier:

Wij denken **aan** hem.

Wij spreken **van** haar

Wij denken **aan** hetzelfde (aan het kind).

Wij denken **aan** hen.

Wij spreken **over** haar.

Ik denk **aan** hen.

Opgave.

Maakt zinnen, waarin voorkomen:

naast hem; voor haar; met hetzelfde; bij hen; jegens haar; met hem; zonder hetzelfde.

4.

Vervolg.

In de 3^e les hebben wij alleen de pers. voorn.w. van den 3^{en} pers. gebruikt.

Opgave.

1. *Maakt gij zinnen, waarin voorkomen:*

mij, u en ons.

als voorwerp, als pers. voorwerp of als bep. met een voorzetsel.

2. *Wijst met de cijfers 1, 2, 3 en 4 aan in welken naamval de deelen der volgende zinnen staan:*

Hij ontkwam het gevaar. Hij gaat langs den weg. Hij begaat den weg. Die magere koe behoort dezer arme vrouw. Dit

boek bevat mij. De duur des levens is kort. De roos heeft dezen morgen gebloed. Waar zijt gij dezen morgen geweest? In den herfst verlaat de zwaluw onze streken. Dat woord stond mij niet aan. Ik heb u de volle waarheid gezegd. Eene zuster mijner moeder is mijne tante. Ik geef u een dubbeltje voor een versje. De menschen noemden hem eenen zot. Hebt gij den koning gezien? Het leven des menschen gelijkt eene bloem des velds. Een verstandig jongeling hoort gaarne de vermaningen van wijze lieden.

5.

Onovergankelijke Werkwoorden.

Er zijn ook werkw., die *nooit* een voorwerp behoeven maar wel eene bepaling met een voorzetsel.

Bijv. :

Ik lig *op* mijn bed.

Ik denk *aan* mijn werk.

Liggen en *denken* zijn geen werkingen, die een ander persoon (voorwerp) kan ondergaan of lijden; van daar, dat de werking niet overgaat op een *voorwerp*. Zulke werkwoorden heeten *onovergankelijke werkwoorden*. De onovergank. werkw. worden gevolgd door (regeeren) verschillende *voorzetsels*.

Bijv. :

komen *uit*, komen *van*, komen *in*, komen *over*, als :

Ik kom *uit* de school. Ik kom *van* de markt. Ik kom *in* de kamer. Ik kom *over* de bergen.

Gaat zoo eens voort met:

spreken — loopen — slapen — zitten — vliegen —
glijden — kruipen — gelijken — trekken — zuchten.

Andere *onovergankelijke* werkw. worden gevolgd door
een *pers. voorwerp*:

Uw ongeval spijt *mij*.

Mijn ijver verheugt *hem*.

Ook de *bijv. n.w. als gezegde* regeeren soms een *voorzetsel*.

Hij is tevreden *met* zijn lot.

Gaat zoo eens voort met:

goed — onderdanig — vriendelijk — eerbiedig — trouw —
vatbaar] — nadeelig — schuldig — zeker — bang.

6.

Bedrijvend en Lijdend.

Zinnen met een rechtstreeksch voorwerp kunnen
lijdend gemaakt worden.

De spin vangt de vlieg.

Door de spin wordt de vlieg gevangen.

Worden is een hulpwerkw., dat het *lijdend* *gestlacht* uitdrukt.

Dan wordt:

Het onderwerp (de spin) — eene bepaling met *door* ;

Het voorwerp (de vlieg) — het onderwerp ;

Het gezegde (werkwoord) — een verl. deelw.

Ontleding:

De spin — onderwerp.....	Door de spin - bep. van wordt gev.
vangt — gezegde.....	wordt gevangen — gezegde.
de vlieg — voorw. van vangt	de vlieg — onderwerp.

Opgave.

Schrijft eens 25 zinnen in den *lijdenden* en in den *bedrijvenden* vorm.

Bijv. Karel sloeg den hond met de zweep.

De hond werd door Karel met de zweep geslagen.

N.B. Er zijn eenige werkwoorden, die twee voorwerpen bij zich hebben; dan is het éene voorwerp eene nadere bepaling van het andere, als:

Ik heet u *mijnen besten vader*.

Ik noem hem *mijnen liefhebbenden zoon*.

Ik vond hem *eenen aardigen jongen*.

Gij schat hem *uwen besten vriend*.

Zij maakte hem *eenen braven man*.

Opgave.

1. *Ontleedt deze zinnen.*
2. *Schrijft ze in den lijdenden vorm.*

7.

Gebiedende Wijs.

Kind, wees tevreden. Jongen, leer uwe les.

Kinderen, weest tevreden. Jongens, leert uwe les.

In deze zinnen wordt iets gezegd tot éen kind en tot éen jongen. Ook tot meer dan éen kind, tot meer dan éen jongen wordt gesproken.

De zinnen:

Wees tevreden. Leer uwe les.

Weest tevreden. Leert uwe les.

hebben een *onderwerp*, dat niet uitgedrukt is. — (Ziet Afd. I. Les 5). Op die wijze spreekt men, als men

wil *vermanen, aanmoedigen, prijzen, bestraffen*; die wijze heet *gebiedende wijs*. Spreekt men tegen één persoon, dan gebruikt men van het werkwoord slechts den wortel. Bijv.:

Jongen: *leer, lees, schrijf, teeken, denk na, enz.*

Spreekt men tegen meer dan één persoon, dan gebruikt men van het werkwoord den wortel + *t*.

Jongens, *leert, leest, sehrijft, teekent, denkt na enz.*

Ontleding:

Kind	— Aanspreking.
wees tevreden	— Gezegde.
gij	— Verzwegen onderwerp.
wees	— Koppelwoord.
tevreden	— Bepaling van gij.

Opgave.

Schrijft eens 10 zinnen in de gebiedende wijs.

8.

Woordschikking.

Evenals in den zuiver enkelv. zin kan men in den uitgebr. enkelv. zin de woorden verschillend schikken.

I. Rechte woordschikking.

Het onderwerp met zijne bepalingen staat voorop, dan volgt het gezegde met zijne verschillende bepal. De bepalingen, die volgens de meening van den spreker of schrijver de meeste waarde hebben, staan vooraan, of het dichtst bij het onderw. of gez. Bijv.:

De zoon mijns buurmans gaf uit medelijden den armen man dezen morgen eene aalmoes.

De zoon mijns buurmans gaf dezen morgen den armen man uit medelijden eene aalmoes.

II. Vragende woordschikking. Het gezegde staat op de eerste plaats. Bijv.:

Gaf de zoon mijns buurmans den armen man dezen morgen uit medelijden eene aalmoes?

III. Omgekeerde woordschikking. Verschillende bepalingen gaan het gezegde en het onderwerp vooraf. Bijv.:

Den armen man gaf de zoon mijns buurmans dezen morgen uit medelijden eene aalmoes.

Uit medelijden gaf de zoon mijns buurmans dezen morgen den armen man eene aalmoes.

Opgave.

1. *Schikt de bepalingen van den zin onder III nog op andere wijze.*

2. *Schikt de woorden van dezen zin op tien verschillende wijzen.*

De lieve vogelen zingen bij het aanbreken van den dag de schoonste liederen tot eer van den Schepper.

3. *Ontleedt dezen en ook den vorigen zin.*

Herhaling.

1. Wat zijn overgankelijke werkwoorden?

2. Wat is het voorwerp?

3. Welke bijv.n.w. worden gevolgd door een' 4^{en} naamval?

4. Wat is het persoonlijk voorwerp?

5. Wat zijn onovergankelijk werkwoorden?
6. Welke zinnen kunnen lijdend gemaakt worden?
7. Wat weet gij van de gebiedends wijs?
8. Vertelt iets over de woordschikking van den uitgebr. enkelv. zin?

AFDEELING VIII.

OEFENINGEN.

Het Huis.

Vult in:

Het vee heeft een.. warm... stal; de mol, de — en de hebben eene woning in d.. grond. De slak heeft — huisje; de roofdieren hebben ee.. dik.. pels (m.) en de mossel en de — hebben een — huis. Bijna elk dier heeft eene —, waarin het — is tegen — koude of — gevaar. En de mensch? Hij — kreeg slechts de — en zijn verstand moet — leeren, hoe hij die — zal. Steenen en —, ijzer en —, planken en —, pannen en —, glas en — weet hij uit de — te bereiden. De volken, die hun — weinig gebruiken, bouwen lage, — huizen zonder —. Zoo — ook de Batavieren. In ons land zijn nog vele huizen, waar geen — te — is tusschen den stal en —'t Is dan juist of de menschen tot de — behooren of dat het vee.....

De rijken wonen in — huizen met — gangen, — zalen en — vensters. De arme — bewoont een klein — huisje d. i. eene —. 't Ziet er meest — en verveloos uit en bevat slechts eene — en een —.

Het huis — — heet paleis. Een kasteel heeft — torens en is door eene gracht —, het heeft eene — en eene —. De edelen (adel) des lands, woonden — allen op zulke —.

In den zomer gaan de — lieden buiten de — op hun — of — — wonen. Tusschen het — loof der — is het dan ook veel — en — dan tusschen de — stadsmuren. In ons land vind.. men vele — buiten...., vroeger in de — van Utrecht, thans. ..

2.

Vult aan met minstens 15 woorden:

De leeuwrik is de bode der lente, hij....

De ooievaar is een trekvogel, hij....

Amsterdam is de hoofdplaats van Nederland, het....

Spanje is een heerlijk land, het....

Napoleon I was een groot veldheer, hij....

De Rijn is de fraaiste rivier van ons land, hij....

De zee is onze oude vijand, zij...

De oude Duitschers waren een krachtig volk, zij....

3.

Zoekt eens woorden, die passen bij:

onbereikbaar, — ongedwongen — goedhartig — gul — vrij
vlug — vertrouwd — bedaard — bescheiden — kloek — edel
— onweerstaanbaar — grondig — gezegend — vreedzaam.

4.

Kalm-te. — Groot-te.

Vormt zoo 25 zelfst. n.w. van bijv. n.w. en gebruikt ze in zinnen.

5.

Wat is:

Een <i>gewapend</i> man.	Een <i>gewapend</i> oog.
Een <i>groot</i> schip.	Een <i>groot</i> verlangen.
Een <i>eenvoudig</i> kleed.	Een <i>eenvoudig</i> gebed.
Een <i>onverschillig</i> mensch.	Een <i>onverschillige</i> toon.
Een <i>opene</i> deur.	Een <i>open</i> gemoed.
	Eene <i>open</i> kaart.
Het <i>heerlijke</i> gebraad.	Het <i>heerlijke</i> weer.

6.

Het tegengestelde van:

Een <i>weldadig</i> mensch.	Een <i>schrale</i> grond.
Een <i>kortstondig</i> leven.	Een <i>lastig</i> werk.
Een <i>eenvoudig</i> werktuig.	Een <i>zoele</i> avond.
Een <i>gedienstig</i> man.	

7.

Ontleedt:

De kat komt een graatje toe. — Mij heeft hij vergeten. — In ons land zijn de winters zelden streng. — Door eendracht wordt het huis gebouwd. — Met arbeid en geduld knaagt de muis een kabeltouw door. — Een gestadige drop holt den hardsten steen uit. — Na lijden komt verblijden. — Herhaling is de moeder van het geleerde. — De beste stuurliu staan aan wal.

8.

Zóo — dat.

De leeuw is *zoo* verbazend sterk, *dat* hij eenen os zonder moeite voortsleept.

Nog 10 zinnen met zóo — dat.

9.

Een' twist *beslechten*.

Het gelag *betalen*.

Plaatsst gij nu eens werkw. bij deze zelfst. n.w.

Een strijd — Eene beproeving — Eene misdaad — Ellende — Onrecht — Eene reis — Eene brug — Een standbeeld — Een huis — Een' koop — Een drankje — Een' weg — Een' tuin — Eene wond — Eene poging — Eene traan — Verdriet — Eene vergadering. —

10.

Een *werkzaam* man is een man, die gaarne werkt, die lust heeft in den arbeid.

Zoekt eens woorden, waarin zaam gevoegd is:

- a. achter een zelfst. n.w. *deugdzaam*.
- b. achter een bijv. n.w. *langzaam*.
- c. achter een werkwoord. *buigzaam*.

Gebruikt die woorden in zinnen.

11.

Bij het woord *verzameling* denkt men aan dingen, die *samen* gebracht zijn, die bij elkaar behooren.

Bijv.: Eene verzameling *schelpen*.
Eene verzameling *platen*.

Gaat zoo eens voort.

12.

Kent gij ook andere woorden, die eene *verzameling* aanduiden?

Bijv.: Een *zwerm* bijen.

13.

Vult aan met minstens 15 woorden:

In de donkere wouden van Amerika...

De kronkelende, fraai geschubde slang...
 De plumpe, zwaarlijvige olifant...
 Op de naakte, eenzame rotsen van Noorwegen.....
 De schoone, bloeiende natuur.....
 Eene ontzaggelijke en prachtige wildernis.....
 Onafzienbare akkers met goudgele aren.....
 Tallooze soorten van boomen en gewassen.....
 Heilzame kruiden en genezende planten.....

14.

Niet alleen — maar ook.

De zon geeft *niet alleen* licht *maar ook* warmte.
 Nog 10 zinnen met *niet alleen* ... *maar ook*.

15.

Zoekt eens woorden, die beginnen met mis en zegt, wat elk woord beteekent:

Bijv.:

Eene *misdaad* is een verkeerde, eene slechte of booze daad.

16.

Ontleedt:

Een goed woord vindt eene goede plaats.

Met den hoed in de hand

Komt men door het gansche land.

De morgenstond heeft goud in den mond.

Rome is niet op eenen dag gebouwd.

Antonius Hambroek wachtte een vreeselijk lot. Ik heb u uitgekozen. U wijd ik mijn lofied. Des Maandags vertrekt onze bode naar de stad. Hij bezit een huis in den Haag. Ik noem mij uwen oprechten vriend. Ik bied u eenen bloemruiker aan. Door eendracht wordt het huis gebouwd. De

spoorwegbrug over het Hollandsch-Diep te Willemsdorp is een meesterstuk van bouwkunde.

17.

De Behanger.

Gij hebt in eene — behangen kamer wel eens een kijkje —, niet waar? Was het — papier met bloemen, met — of met —, was het — of was er ook goud op —

Uit lompen en — weet de — mensch door vele — bewerkingen, die — behangsels te —. Het papier wordt — in de —, de behanger behoeft het — tegen de — te plakken. Hij heeft uit vele — papier eerst eene — laten doen. Hoeveel kost eene — fijn papier? Wel eens — gulden. Hoe meer een volk in — toeneemt, des te meer — het —, om zijne woningen — en sierlijk te maken. Zoo gaat het met — mensch in 't bijzonder. De landman is al zeer — met de —, witte wanden De menschen in — — hebben het liefst eene — —. Al is dat behangsel nog zoo — van papier en nog zoo — van — of patroon, zij kunnen het niet —. De wanden van de — der rijken zijn óf — met schoone —, herte-jachten, — enz. of versier.. met fijn, — papier. Ge moet niet —, dat dit papier zoo maar tegen d... wand word.. geplak... De stijfsel zou — op den — muur niet meer —. Het behangsel zou dan in — en — tegen den wand hangen. Wat moet er dan — gebeuren? De — komt met — dikke latten en spijkert — boven en — langs de —. Daarop kan de — dan het — — spannen en óp dit — linnen kom.. het — papier. Dan komen — en — goed te pas. Waar wordt de stijfsel van —? En wie maakt de kwasten?

De — moet een — oog hebben en — smaak bovendien. Als hij de banen — op het — plakt of als hij de bloemen

en — verkeerd — elkaar laat vallen, werkt hij — 't Is —
zaak voor — dat hij in — jeugd goed heeft leeren —.

18.

*Maakt eens zinnen, waarin deze woorden op hunne plaats
staan :*

vonnis — ongedeerd — ontduiken — vergelden — beta-
men — fladderen — verlokken.

19.

Schrijft eens een versje uit het hoofd op de lei. Vertelt
dan ook met uw eigen woorden den inhoud er van.

20.

Antwoordt in duidelijke zinnen :

Wat is eene *schipbrug* ?

Wat is een *gids* ?

Wat is een *verspieder* ?

Wat is eene *wijkplaats* ?

Wat is eene *schuilplaats* ?

21.

Opdat

De landman zaait, *opdat* hij eens zou kunnen oogsten.

Nog 10 zinnen met opdat.